

50 ročník

2007
ročník L

Těšínsko

vlastivědný časopis

číslo 3

2007
ročník L

Těšínsko

vlastivědný časopis

číslo 3

Obsah

1

Doc. Andělín Grobelný, DrSc.

Blažena Gracová

5

Zprávy Okresního muzea v Českém Těšíně 1954-1983

Zbyšek Ondřeka

7

Dějiny středověku a raného novověku na stránkách Těšínska

Irena Korbelářová – Rudolf Žáček

11

Těšínsko o letech 1783-1938

Dan Gawrecki

17

**Osobnost Ondřeje Fabiána,
důchodního písaře hukvaldského panství**

Jan Al Saheb

25

**Neznámé prameny k dějinám kostelů v okolí Těšína
z přelomu 19. a 20. století**

Bogusław Czechowicz

28

**Výtvarník Muzea Těšínska Pavel Žabka
(*17. 5. 1942)**

Ilona Pavelková

30

Přírodní památka – Vodopády Satina

Miroslav Skarka

31

**Recenze
První monografie ostravské hornické kolonie**

Tomáš Jarmara

33

**Města a obce Těšínska se představují
Petrovice**

Martin Krůl

Vydává Muzeum Těšínska v Českém Těšíně
Adresa redakce: Muzeum Těšínska, 737 01 Český Těšín, Hlavní tř. 15
tel.: 558 761 216, fax: 558 761 223, E-mail: muzeum@muzeumct.cz
Odpovědný redaktor: dr. Zbyšek Ondřeka
Výkonný redaktor: doc. dr. Rudolf Žáček, Dr.
Tajemnice redakce: Vlasta Byrtusová
Redakční rada: dr. Karel Bogar, doc. dr. Mečislav Borák, CSc.,
Vlasta Byrtusová, prof. dr. Dan Gawrecki, CSc., doc. dr. Blažena Gracová, CSc.,
dr. Dušan Janák, Dr., prof. dr. Zdeněk Jirásek, CSc., dr. Jaromír Kalus,
dr. Jiřina Kábrtová, doc. dr. Irena Korbelářová, Dr., doc. dr. Pavel Kouřil, CSc.,
dr. Karel Müller, dr. Zbyšek Ondřeka, doc. dr. Radim Prokop, CSc.,
dr. Pavel Šopák, Dr., Jiřina Veselská, doc. dr. Rudolf Žáček, Dr.
Grafický návrh: Petr Tesař, UPGRADE CZ s.r.o., Ostrava
Odevzdáno do tisku: 2. 11. 2007
Vyšlo: 14. 12. 2007
Tisk: Tiskárna Grafico s.r.o., Opava
Nevyžádané rukopisy, fotografie a kresby se nevracejí.
Za obsah článku zodpovídá autor.

Časopis lze zakoupit v Muzeu Těšínska v Českém Těšíně, Hlavní tř. 15
nebo v jeho pobočkách ve Výstavní síni Musaion v Havířově, Dělnická 14,
v Památníku životické tragédie v Havířově-Životicích, Kotulově dřevěnce
v Havířově, ve Výstavní síni Muzea Těšínska v Jablunkově, ve Výstavní
síni Muzea Těšínska v Karviné-Fryštátě, ve Výstavní síni Muzea Těšínska
v Orlové, v Technickém muzeu v Petřvaldě.
Rozšiřuje redakce, kde si lze také objednat (i telefonicky) předplatné nebo
jednotlivá čísla časopisu.

Vychází čtvrtletně, cena jednoho výtisku 40 Kč
celoroční předplatné 160 Kč a poštovné

Identifikační číslo: ISSN 0139-7605

Evidenční číslo MK ČR: E 11319

Podávání novinových zásilek povoleno Oblastní poštou v Ostravě
č. j. 2726/92-P/1 ze dne 30. 11. 1992

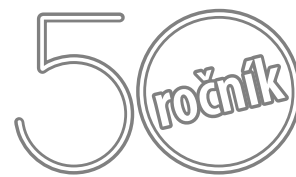
Toto číslo vyšlo za finančního přispění Moravskoslezského kraje v rámci
Programu rozvoje muzejnictví v MS kraji.

Těšínsko 1957-2007

Vážení čtenáři.

V letošním roce uplyne 50 let od okamžiku, kdy vyšlo první číslo časopisu „Těšínsko“. Jeho zrod i další složité osudy časopisu odrážejí osudy českotěšínského muzea, které časopis vydává od jeho skromných počátků až po současnost. Z původních několika obdobných vlastivědných časopisů, které po válce na území dnešního Moravskoslezského kraje vycházely, je dnes „Těšínsko“ prakticky jediné, které nezaniklo. Udržíme tradici, která se hned tak nevidí. „Těšínsko“ také dospělo, dnes se právem řadí k nemnoha uznávaným regionálním vlastivědným časopisům v České republice. Redakce se proto rozhodla připomenout nejdůležitější události a osobnosti spojené s vydáváním časopisu v uplynulých 50 letech a připravit zvláštní přílohu. Tu obdrží čtenáři ke čtvrtému číslu našeho časopisu jako jakýsi bonus letošního jubilejního ročníku. Připomenutí zaslouží zejména významné osobnosti, které se zasloužily nejen o vydávání časopisu, ale o těšínskou vlastivědu vůbec, i některé důležité události, které by neměly upadnout v zapomnutí. Ne všechny příspěvky se ale podaří v této příloze zpracovat a připravit pro otištění, ne všechno se podaří do několika stránek vměstnat. Proto jsme se rozhodli některé zajímavé „jubilejní“ příspěvky postupně uveřejňovat také na stránkách „Těšínska“ i mimo připravovanou zvláštní přílohu.

Zbyšek Ondřeka
ředitel Muzea Těšínska

Doc. PhDr. ANDĚLÍN GROBELNÝ, DrSc.

Blažena Gracová

Jeden z předních historiků regionu Slezska a Ostravska je nerozlučně spojen s větší částí dosavadní půlstoleté historie vlastivědného časopisu *Těšínsko*. Příspěvky Andělína Grobelného však už od roku 1953 čtenáři nalézali také na stránkách *Radostné země*. Zásluhy o zpracování a popularizaci dějin Těšínska potvrzuje jeho autorství, spoluautorství či redakční podíl na většině publikací, které byly o tomto kraji vydány. Poslední z nich byl *Přehled dějin Těšínska*. Přímou osudovou sepleť dlouholetého redaktora časopisu s regionem bylo snad předurčeno už jeho původem.

Andělín Grobelný se narodil 21. 7. 1922 v Závadě, v početné rodině železničního zřízence. Česko-polské prostředí, ve kterém vyrůstal, ovlivnilo jeho celoživotní profesní orientaci. Na své dětství prožité na březích Olzy často a rád vzpomínal. Začal chodit do zdejší polské školy, stejně tak první ročníky gymnázia absolvoval v polském jazyce. Ve snaze zdokonalit češtinu přestoupil na českou měšťanku, aby pak pokračoval ve studiu už na českém gymnáziu v Orlové. V roce 1938 se rozhodl opustit okupovaný kraj, aby mohl pokračovat ve studiu na českém ústavu. Na reálném gymnáziu v Ostravě - Přívoze, kde se sešla řada studentů - uprchlíků z okupovaného území, poznal také svou budoucí životní partnerku. Krátce po maturitě ho v roce 1942 čekalo totální nasazení v Německé říši. Pracoval jako soustružník v továrně na automo-

bily Vomag v saském Plavně. Vážné plicní onemocnění umožnilo po dvou letech jeho návrat do rodné Závady. Od května 1945 tam krátce učil na obecné škole a podílel se i na práci místního národního výboru. Vztah k poezii a krásné literatuře ho brzy přivedl ke studiu češtiny a dějepisu na FF MU v Brně. Vliv profesora Josefa Macůrka však usměrnil jeho pozornost k historii a orientoval rodáka z Těšínska na česko-polskou problematiku. Jazyková dispozice mu usnadnila roční studijní pobyt na Jagellonské univerzitě v Krakově. Po skončení studia působil tři roky jako učitel na střední škole v Dolní Suché, kde také žila jeho nová rodina, manželka a dcera. Od roku 1952 se již trvale soustředil na historii. Po většinu let pracoval ve Slezském studijním ústavu (později Slezském ústavu ČSAV) v Opavě, v letech 1953-1958 působil v pobočce Slovanského ústavu ČSAV v Brně. Krátkodobé externí působení na Pedagogické fakultě v Ostravě, kde přednášel novější slovanské dějiny, spadá do příznivější politické atmosféry let 1964-1969. Roku 1967 se Andělín Grobelný odstěhoval s rodinou do Ostravy, kde pak bydlel do konce svého života. Do svého rodiště Závady však jezdil pravidelně za početným příbuzenstvem. Aktivita Andělína Grobelného byly v době tzv. normalizace limitovány. Byl zbaven všech vedoucích funkcí, narážel na četné překážky v publikační činnosti i v účasti na vědeckých setkáních. Roku 1984 byl přinucen

Doc. Andělín Grobelný, DrSc.
Soukromý archiv

odejít do důchodu. Své vědecké práci se však věnoval dále a na své pracoviště se roku 1989 vrátil. Krátce po dovršení sedmdesáti let ho 4. 8. 1992 zahubila zákeřná choroba. Intenzivní vztah k historii ovlivnil profesní orientaci jeho dcery, která po něm zdělila rovněž zájem o problematiku česko-polských vztahů, byť odlišně pojímanou.

Na nej přednější místě badatelského zájmu Andělína Grobelného stálo rodné Slezsko a Ostravsko, a to v širokém časovém záběru od 16. století do poloviny století dvacátého. Česko-polské problematice v regionu z něhož pocházel věnoval kromě celé řady studií a příspěvků dvě knižní publikace: *Češi a Poláci ve Slezsku v letech 1848-1867* a *Slezsko v období národních táborů v letech 1868-1871*. Významná byla rovněž jeho redakční činnost. Regionální časopis *Slezský sborník* povzněl na uznávané odborné periodikum. Působil jako redaktor *Radostné země* a po téměř třicet pět let utvářel podobu vlastivědného zpravodaje *Těšínsko* jako redaktor i autor mnoha desítek příspěvků. Pod jeho redakcí vyšlo 13 svazků ediční řady *Studie o Těšínsku*. Podílel se také na řadě publikací k dějinám měst (Opava, Ostrava, Český Těšín, Karviná, Orlová, Bohumín) a průmyslových závodů (Třinecké železářny, ŽDB, Tatra Kopřivnice, Válcovny plechu ve Frýdku-Místku). Dalším významným tématem jeho prací bylo období nacistické okupace. Sledoval její průběh i důsledky pro české země z různých aspektů. Výsledky svého bádání shrnul v knize *Národnostní politika nacistů a český průmysl 1938-1945*. Životní dílo

Andělína Grobelného obsáhlo přes dvacet knih a více než 400 titulů časopiseckých příspěvků, ať už odborného či popularizačního charakteru.

Pokusíme-li se tematicky utřídit asi dvě stě položek obsáhlé bibliografie vztahujících se přímo k historii Těšínska, z velké části zveřejněných právě na stránkách *Těšínska* nebo *Studií o Těšínsku*, největší zastoupení mezi nimi mají obsáhlejší či drobnější příspěvky z historie zdejších vesnic, měst či městeček. Kromě významného podílu A. Grobelného na zpracování historie už jmenovaných center Těšínska a průmyslových závodů zásadním způsobem ovlivňujících život zdejších obyvatel, povšimneme si pozornosti, kterou soustředil na místa, k nimž ho vázal citový vztah. V prvé řadě to byla rodná Závada.

Nejobsáhlejší zpracování některých momentů historie Závady od prvních písemných zmínek o obci v polovině 15. století do 20. let 20. století publikoval Andělín Grobelný v časopise *Těšínsko* pod názvem *Do kroniky obce Závady na Karvinsku*. Vycházel ze starší odborné literatury, z údajů obsažených v topografických příručkách, pro novější období z dobového regionálního tisku, ale i z některých pramenů archivních. Sleduje v něm četné změny v příslušnosti obce k vrchnosti, sociální diferenciaci jejích obyvatel, účast na selském povstání v letech 1766-1767. Navázal zde i na své starší pojednání *Kniha svatebních smluv obce Závady z let 1821-44*, odhalující jak majetkovou diferenciaci obyvatel obce ve sledovaném období, tak také jejich kulturní úroveň. Pokračováním snahy rodáka ze Závady přiblížit

některé stránky její novější minulosti byl ještě další drobný příspěvek *K dějinám obce Závady v letech 1906-1908*. Autor v něm naznačil vliv industrializace na sociálně profesní skladbu obyvatel a s využitím dobového tisku poukázal i na proměnu politické tvářnosti Závady. Z citovaných publikací se lze leccos dovědět nejen o počátcích kulturního a politického života obce, ale rovněž o specifické národnostní situaci a jazykové otázce v tomto regionu.

Dalším místem Těšínska, s nímž bylo spojeno dvacet let života Andělína Grobelného, byla Suchá. Nepřekvapí proto, že ve výčtu jeho publikací nalezneme tituly jako *Pohledy do dějin Dolní Suché, K dějinám Horní Suché za feudalismu* nebo *Původní havířovské obce kolem roku 1800*. Poslední z jmenovaných příspěvků z údajů Kneiflovy topografie stručně představuje mimo jiné i historii Dolní, Prostřední i Horní Suché. Dům, v němž žila rodina A. Grobelného, se totiž nacházel na katastru Prostřední Suché, integrací obcí se posléze stal součástí Dolní Suché a nakonec nového města - Havířova.

Andělín Grobelný měl rád turistiku a nepochybně také Beskydy. V mládí byl průvodcem svého vysokoškolského učitele profesora Josefa Macůrka po beskydských kopcích při historických občasných návštěvách Opavy a Těšínska. Těžko dnes rozpoznat, zda procházky A. Grobelného mířily na místa, jejichž historii už dříve sledoval a potřeboval zde onen příběh znovu prožít, nebo naopak některé často navštěvované lokality v Beskydech přilákaly i jeho odbornou pozornost. Každopádně Gírová bývala oblíbeným cílem nedělních výstupů (*Po mnoha letech na Gírově*), ale i Javorový

(*Prodej horských luk beskydským poddaným pod Javorovým v roce 1749*), stejně tak kopce obklopující Řeku (*Učitelův spor o pozemek v Řece, Poddaní v Řece a jejich spory s Komorou v letech 1837-1838*), v posledních letech však nejčastěji Prašivá (*Tábor lidu na Prašivé*). Onemocnění zabránilo A. Grobelnému dostat slibu a poskytnout provozovatelům chaty na Prašivé prameny podložené informace o zdejší kuriozitě, o chovu velbloudů na tomto beskydském vrchu.

Frekventovaným tématem prací Andělína Grobelného byla problematika německé okupace Těšínska a Ostravska a nacistické plány v této oblasti. Všiml si však i osudů regionu po Mnichovu a problémů vyplývajících z jeho dočasného rozdělení. Pro zpracování historie tohoto období využíval - pochopitelně kromě archivních pramenů domácí či zahraniční proveniencí - denního tisku jako významného historického pramene. Z několika desítek titulů, které vyústily ve výše citované knižní zpracování, byla zhruba polovina publikována v časopise *Těšínsko* nebo ve *Studiích o Těšínsku*. Sledovaly osudy některých zdejších měst ve složitém úseku naší minulosti, především Třince (*Třinec za nacistické okupace, Význam a postavení Třineckých železáren v nacistickém koncernu Berghütte*), a Bohumína (*Kam chtěl Bohumín v roce 1938, Osudy stavebních bytových družstev v Bohumíně za druhé světové války, Zrádci a vyděrači na Bohumínsku z let 1938-1939*). Stranou zájmu nezůstalo ani Karvinsko v letech okupace (*Karvinsko po mnichovském diktátu*). Andělín Grobelný však zajišťoval čtivost časopisu rovněž některými tématy dotýkajícími se

*S dcerou Blaženou na výletě
Soukromý archiv*

i každodenního života obyvatel, v mimořádné situaci okupační reality však i pouhou každodenností překračujících (*Zcizování potravinových lístků - forma odporu proti nacistické okupaci Těšínska*).

Bilance tvůrčích počinů Andělína Grobelného přispívajících významnou měrou k poznání historie Těšínska by nebyla úplná, kdybychom pominuli jeho zájem o vývoj školství v tomto regionu a o kulturní vazby, které kraj spojovaly s jednotlivými zeměmi Koruny české, ale také se Slovenskem, Polskem, západní či východní Evropou (*Kulturní styky Těšínska s ostatním Slezskem v 16. a 17. století, Kulturní styky Těšínska s Moravou v 16. a 17. století, Kulturní styky Těšínska s Čechami ve 14.-18. století, Kronika kulturních styků Těšínska a Slovenska v 16.-18. století, Ke kulturním stykům Těšínska s polskými zeměmi v 15.-17. století, Těšínsko a kulturní styky se západní Evropou a Ruskem v 15.-17. století*). Všechny jmenované příspěvky systematicky mapující kulturní kontakty Těšínska se „světem“ nalezneme na stránkách *Těšínska*. Školská témata v pracích A. Grobelného znamenala nejen sledování úrovně městského i venkovského školství na Těšínsku v raném novověku (v *Těšínsku* byl zveřejněn *Příspěvek ke školství v Pobeskydí v letech 1789-1829*), ale zahrnovala rovněž problematiku uplatnění těšínských studentů na univerzitách (*Těšínské studenty na univerzitách do konce 17. století*) nebo otázku jazykové hranice.

Stránek časopisu *Těšínska* však Andělín Grobelný využíval k obdivuhodně systematickému sledování veškeré odborné či populárně naučné produkce dotýkající se historie Těšínska. Nalezneme zde anotace všech vydaných knih českých i polských autorů, časopisec-

kých studií či příspěvků, dokonce i odkazy na články z denního tisku, a to v pravidelných rubrikách (*Nová literatura o Těšínsku, Nové práce o Těšínsku, Nové studie o Těšínsku, Slezský sborník o Těšínsku, Časopis Slezského muzea o Těšínsku, Denní tisk o Těšínsku*). Informoval čtenáře časopisu i o obsahu všech 13 svazků *Studií o Těšínsku*, které vyšly pod jeho redakcí. Tato práce byla pouhou částí jeho dlouholetého glosování historiografické produkce, zejména polské. Počet jeho publikovaných recenzí a zpráv o literatuře je neuvěřitelný. Připočteme-li k tomu ještě množství medailónů k životním jubileím historiků a vlastivědných pracovníků, a to rovněž na stránkách *Těšínska*, prokazuje to nezměrnou pili, s níž přistupoval ke svému poslání. K napsání drobnějších textů či glos o literatuře byl schopen využít každé chvilky. Nezahálel ani o dovolené, kam si s sebou vždy vozil „práci“. Dokázal se totiž odpoutat od „rušivého“ okolního dění třeba na louce u rybníka nebo od společnosti svých nejbližších, s nimiž trávil víkendové nebo delší rekreační pobyty, a na volné listy papíru přibývaly poznámky či první verze budoucího příspěvku. Potřeboval často hovořit o svém nápadu, a to někdy i při výstupu na beskydský či jiný horský vrchol.

Andělína Grobelného přivedl ke studiu na vysoké škole především zájem o literaturu. Svou první původní práci z dob gymnaziálních studií - román *Erna* - sice sám zničil, ale v jeho pozůstalosti nalezneme řadu veršů inspirovaných osobními prožitky. V pozdějších letech se sice k poezii obracel už pouze jako její náruživý čtenář, ale inspirován Karlem Čapkem se pokoušel literárně zachytit některé své dojmy z cest. Zejména několikaměsíční pobyt v archivu v Koblenci mu poskytl příležitost k poznávání

Doc. Andělín Grobelný, DrSc.
Soukromý archiv

Porýní a záznamu různých asociací při konfrontaci německé minulosti a současnosti. Logickým vyústěním tohoto celoživotního vztahu Andělína Grobelného ke krásné literatuře bylo také promýšlení možností jejího využití jako specifického historického pramene. Není divu, že jeho pozornost upoutaly především románové příběhy, jejichž děj se odehrával ve Slezsku či přímo na Těšínsku. Patřila mezi ně rovněž díla Karla Dvořáčka. Zatímco vůči dokumentární hodnotě románu *Pole kráčí do hor* jakožto obrazu života v Těšínských Beskydách vyslovil určité výhrady, plně se ztotožnil s Dvořáčkovým dílem situovaným na Karvinsko (*Olza*), ba dokonce přímo do Závady. Dvořáčkovu charakteristiku obce jako místa, „kam může utíkat každý, kdo chce, aby naň svět zapomněl“, kde je slyšet „písň pastýř-

řek a zvuky zvonků krav“ velmi dobře chápal. Z dětství měl v paměti, že „Závada i sousední Dětmárovice, Petrovice, Prstná, Marklovice byly na počátku 30. let 20. století skutečně jakýmsi idylickými dědinami, které sice byly prací spjaty s průmyslem, avšak nadále v nich tepal původní život, prostý civilizačního spěchu a prudkých změn“. Při četbě Dvořáčkových románů si jistě Andělín Grobelný zavzpomínal, jak se v Závadě jídávalo, na mísu brambor uprostřed stolu a dřevěné lžice, na lov „v tehdy ještě na ryby bohatých řekách Olze a Petrůvce“. Vzpomínal také na výborné koupání a „procházky podél řeky a po starých hrázích vysoušených rybníků“. Kraj dětství tak provázel Andělína Grobelného po celý život a čas od času se připomenul i v jeho bohaté historické produkci.

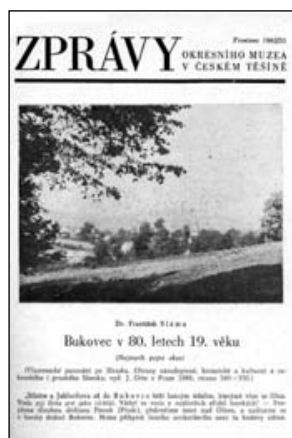
Zprávy Okresního muzea v Českém Těšíně 1954-1983

Zbyšek Ondřeka

Snaha vzdělávat a pěstovat v regionálním společenství pozitivní vztah ke kraji, ve kterém žijeme, je jedním z hlavních cílů, ba přímo posláním každého muzea, Muzeum Těšínska nevyjímaje. Když po druhé světové válce v roce 1948 bylo oficiálně Okresní vlastivědné muzeum v Českém Těšíně ustaveno, tehdy dostupnými prostředky se naši předchůdci snažili těšínské publikum informovat o tom, co se v nově zakládaném muzeu děje, jak pokračuje jeho výstavba, jaké zajímavé výstavy pořádá, jaké doklady o vývoji Těšínského Slezska muzejní pracovníci našli. Muzeum uveřejňovalo své vývěsky, plakáty a fotografie, dokonce promítalo i filmy na chodníku pro všechny kolemjdoucí, jen aby upoutalo jejich pozornost. V poválečném období se nikomu o dnes běžných počítačích, komunikaci prostřednictvím e-mailové pošty nebo internetu ještě ani nesnilo. Vše se dělalo poctivě, ručně, články se psaly na stroji a v tiskárně pak sázely do sloupců z olovených liter. Zdálo by se, že při takové technologii toho naši předchůdci nemohli udělat mnoho. Opak je pravdou. Tak se také zrodil nápad vydávat pravidelné tištěné *Zprávy* o činnosti muzea v podobě jednotlivých brožur (první číslo vyšlo v lednu 1954), později přibývaly rozsáhlejší *Studie o Těšínsku* a vrchol ediční činnosti muzea představuje vlastivědný časopis *Těšínsko*, jehož první číslo vyšlo v roce 1957.

Zprávy Okresního muzea v Českém Těšíně se nejprve staly jakýmsi předchůdcem dnešního vlastivědného časopisu *Těšínsko*. Ani se zahájením vydávání *Těšínska* však muzejní *Zprávy* nezaknily - s větší či menší pravidelností je muzeum vydávalo až do konce 80. let minulého století. Vycházely v brožované podobě ve formátu A5, zpravidla čtvrtletně a do vzniku samostatného časopisu *Těšínsko* plnily i roli vlastivědného zpravodaje, jakéhosi časopisu s množstvím zajímavých informací. Také proto je na tomto místě připomínáme – byly vlastně předchůdci *Těšínska*. Redakčně byly členěny podle povahy příspěvků na *Články*, *Zprávy o činnosti* (které se v prvních letech uveřejňovaly dokonce čtvrtletně), *Různé zprávy*, *Drobnosti* a *Obrázky*. Z obsahu *Zpráv* od 1. do 25. čísla, které muzeum vydalo v roce 1960, namátkou uvedme pro ilustraci například následující názvy článků: *Studijní knihovna Silesia* (J. Bonček, leden 1954), *O těšínském městském znaku* (E. Němec, říjen 1954), *Nález stavebního materiálu s nápisy z první bystrické školy* (K. Gaura, říjen 1954), *K nálezům antických mincí na Těšínsku* (B. Havlíček, duben 1956), *Saská kupa v Českém Těšíně* (O. Müller, duben 1956), *Ferdinand uděluje městu Těšínu právo červeného vosku* (E. Němec, duben 1958), *Těšínsko na poštovních známkách* (L. Báča,

duben, 1958), Zemřela malířka Ida Münzbergová (L. Báča, červenec 1955) Zpráva o mladých tektonických pohybech, pozorovaných v pískovně v Albrechticích (Č. Valošek, červenec 1957). Podobně vyšly i desítky dalších.

Člověk by očekával, že v padesátých letech, plných propagandistických hesel komunistického režimu, muselo i českotěšínské muzeum vydávat množství ideově zabarvených článků a brožur. Ale nebylo tomu tak, i když i takové se samozřejmě objevovaly. Zcela převládaly seriózní výsledky etnografického, historického příp. přírodovědného bádání a obsah Zpráv je toho dokladem. Zprávy byly zčásti přehledem o aktivitách muzea, zčásti vlastivědným zpravodajem, časopisem s mnoha zajímavými články. Ve 27. čísle Zpráv se v poznámce nazvané *Olza nebo Olše?* (E. Němec, únor 1961) můžeme dočíst o tehdy velmi hojně diskutovaném tématu, které ostatně zůstává aktuálním předmětem často i zanícených debat dodnes: „V poslední době se v našich učebnicích i ostatních publikacích objevuje nesprávný název „Olše“ místo správného „Olza“... Podle speciálních map a úředních názvů Bystřice nad Olzou, Louky nad Olzou se domnívám, že název „Olše“ je nesprávný a jeho používání nepodložené. Není mi také známo, že by název „Olza“ byl úředně přejmenován na „Olši“, jak tomu je např. u Gottwaldova (Zlín), Havířova (Bludovice) apod. Nevím, co přimělo Státní pedagogické nakladatelství v Praze a Státní ústav geodesie v Praze k tomu, že názvu „Olše“ používají. Doufám však, že Okresnímu muzeu v Českém Těšíně napíší, zda je název „Olše“ názvem úředním!“.

V roce 1957, kdy se na scéně objevilo první číslo časopisu *Těšínsko*, vyšlo také již 13. číslo Zpráv, v jeho závěru se můžeme v článku s názvem *Celoroční přehled o muzeu za rok 1956* (L. Báča, leden 1957) dočíst mezi statistickými údaji i zajímavé postřehy: „... Za prvořadý úkol bylo pokládáno shromažďování dokladového materiálu. Vykonáno bylo 71 sběrných pochůzek. Přírůstkový inventář vykazuje 213 čísel s 1 519 kusy. Zainventováno bylo 783 kusů v inventářích sbírkových předmětů, 412 kusů grafického materiálu a 350 knih v příruční knihovně, celkem tedy 1 545 předmětů. (...) Během roku navštívilo muzeum 2968 osob, přednášková činnost se pro potíže různého druhu nerozvinula, promítány byly pouze úzké filmy poučné i zábavné z místnosti muzea na plochu výkladní skříně pro diváky na chodníku před muzeem...“.

Vida, i takto se tehdy prováděla propagace. Hned v dalším čísle si ve Zprávě o činnosti muzea v I. čtvrtletí 1957 (rovněž L. Báča, duben 1957) autor posteskl, v jakých skromných poměrech tehdy muzeum pracovalo: „Ani letos se nouzově

výstavní místnosti nevytápěly.“ O něco dále se dočteme, že „... Na požádání správy muzea byl státním kinem v Českém Těšíně objednán film o Josefu Božkovi „Posel úsvitu“ a 8 krát promítán pro dospělejší školní mládež. Radě MNV v Českém Těšíně byl správou muzea a vlastivědným kroužkem při muzeu podán návrh na pojmenování některé českotěšínské ulice jménem Božkovým. Podle písemného sdělení byl tento návrh přijat a bude uskutečněn.“ A nakonec ještě poznámka: „V umístění muzea nedošlo k žádnému zlepšení.“ Božkova ulice skutečně dodnes v centru města existuje, škoda jen, že tak málo lidí ví, čím že se to Josef Božek vlastně proslavil a odkud pochází. Ale neodbíhejme. V rozsáhlém článku s názvem *20 let českotěšínského muzea* (L. Báča, prosinec 1968) uveřejněném u příležitosti výročí vzniku muzea v úvodu 38. vydání Zpráv se dočteme o složitých začátcích organizace muzea v Českém Těšíně: „Proto jsem dne 6. 1. 1948, tedy ještě před vlastním pověřením organizačními pracemi, zaslal Svazu českých muzeí v Praze dopis tohoto znění: „Chci v Českém Těšíně uvést v život muzeum. Mám zájem a chuť do práce, ale nemám praxi. Prosím Vás proto, abyste mi podali pokyny a podrobné informace pro začátek. Protože věc spěchá, dovoluji si Vás poprosit o rychlé vyřízení tohoto dopisu (...). Děkuji předem za informace a přikládám frankovanou obálku na odpověď. S úctou L. Báča, odb. učitel v Českém Těšíně.“ Zakladatel muzea Ladislav Báča nebyl svým vzděláním vystudovaným muzejníkem ani historikem. Nedosáhl nikdy akademických titulů. Byl ale nesmírně pracovitým a zapáleným českým učitelem, vlastencem, jakých dnes už není mnoho. Dobře si uvědomoval, jak velmi česká část Těšínska potřebuje vlastní instituci, která bude dokumentovat jeho mimořádně složitý, ale zároveň i neopakovatelný vývoj politických, národnostních, jazykových i hospodářských poměrů. Obrovskou práci spojenou se vznikem muzea a obtíže s ní spojené popisuje skromně ve Zprávách. Dočteme se v nich o řadě akcí, sběru přírodnin i etnografických sbírek i o složitých poválečných československo-polských jednáních o navrácení muzejního majetku: „... Avšak teprve v září 1949 byla ministerstvem zahraničních věcí v Praze vyžádána přihláška k restituci československého majetku (muzeálii) odvečeného v roce 1938 do Polska s patřičnými seznamy (...). A teprve 28. 12. 1951 byly nalezené muzejní předměty z Polska převezeny do Českého Těšína. Současně byly převzaty archiválie města Fryštátu, které byly předány vzápětí okresnímu archivu v Karvině. Celá akce, spojená s neúměrnou fyzickou námahou pisatele a působící velké starosti, byla

navíc komplikována přechodem přes státní hranici a byrokratickým postojem některých orgánů. Čestné počínání ředitele Městského muzea v Cieszyně Dr. L. Brožka bylo kompensováno mou intensivní pomocí při vracení polského muzejního majetku z území Československa.“ Když byl v roce 1968 v „Těšínku“ uveřejněn medailon k Báčovým šedesátinám, redakce si připomněla i poměry, v nichž muzeum první roky pracovalo: „... Přestože stále pracoval ve školství, vedl po své denní školské práci až do roku 1963, tj. po dobu patnácti let muzeum jako jeho správce a s jedním spolupracovníkem donesl či přivezl nebo na vlastních zádech snesl velkou část etnografického materiálu...“.

Muzejní Zprávy vyházely od roku 1954 až do roku 1985. V posledních třech letech již jen jednou ročně – v září 1983 vyšlo 63. číslo, v červnu 1984 64. číslo, a v dubnu roku 1985 65. číslo, které také bylo posledním. Celkem tedy muzeum vydalo 65 čísel tohoto skromného brožovaného časopisu, který po třicet let přinášel jak vlastivědně zaměřené články, tak především průběžné informace o činnosti muzea, jeho výzkumech, výstavách i osvětové činnosti, dokumentoval vše podstatné, co se v muzeu dělo. Nebyl to špatný počín. Početný okruh zájemců o těšínskou vlastivědu i o dění v muzeu tak po řadu let víceméně dostával pravidelně základní informace.

Dějiny středověku a raného novověku na stránkách Těšínska

Irena Korbelářová - Rudolf Žáček

Problémy starších dějin se na stránky časopisu *Těšínsko* nedostávaly příliš často. Snad skutečnost, že dějiny středověku a raného novověku si přece jen vyžadovaly speciální znalosti a schopnosti práce vedle českých i s latinskými a německými prameny a zpravidla i německy psanou literaturou odrazovala část vlastivědných pracovníků od této tematiky. Také převažující zaměření časopisu na novodobé dějiny stavělo problematiku středověku a raného novo-

věku spíše na okraj zájmu. I přes výše zmíněné skutečnosti však nelze říci, že by se autoři sledovaným obdobím zcela vyhýbali.¹

Ze starších dějin Těšínska se časopis dotkl problematiky jeho historie v době velkomoravské² a v daných souvislostech i nepochybně významné komunikační role Těšínska v období raného středověku.³ Z tzv. velkých témat nebyly opomenuta ani vznik a počátky těšínského vévodství.⁴ Asi největší pozornost čtenářů vzbu-

*Těšín, kostel sv. Jiří, svorník s orlicí, znak piastovských knížat, 14./15. století
foto Jan Byrtus*

Horní Lomná, Přelač, r. 1946
foto Rudolf Janda

zovaly články dotýkající se určení data vzniku jednotlivých obcí (resp. první zmínky o nich), které sloužily nezdědka jako první informace pro pozdější přípravu oslav jejich výročí. Tuto roli nepochybně sehrály již v prvních číslech *Těšínska* publikované tři části historického místopisu okresů Karviná a Český Těšín.⁵ Nešlo přitom o pouhý přetisk části obsáhlé místopisné práce Ladislava Hosáka vydané již v roce 1938, nýbrž o autorem poměrně výrazně přepracované a doplněné dílo, i když ani v něm se zcela nevyhnul některým omylům. Tématice vzniku obcí na Těšínsku, a to jak ve středověku, tak i v období pozdějších, se na stránkách časopisu věnovala pozornost i v dalších několika statích. Rozboru se tak dočkal zejména tzv. újezdský rejstřík, obsahující první písemné zmínky o většině starších obcí již z počátku 14. století,⁶ ale i některé další dokumenty, jako např. podezřelá zakládací listina orlovského kláštera.⁷ Vyšla i řada článků speciálně věnovaných vzniku některých lokalit, jako byly např. Staré Město u Frýdku, Jamnice, Mosty u Jablunkova, Hrádek ve Slezsku či moravské obce Místek (Friedberg), Frýdlant n. O. aj.⁸

Vedle vzniku obcí a měst věnovalo *Těšínsko* pozornost i v dřívější době dějinám šlechtických sídel, zejména pro Těšínské knížectví charakteristickým zámčkům. Mnohé z těchto staveb, jež bylo možno někdy ve více, jindy v méně reprezentativní podobě nalézt takřka v každé vsi položené mimo komorní panství, se dočkaly na stránkách časopisu alespoň stručných medailonků (Chotěbuz, Karviná-Ráj, Šumbark, Fryštát, Těšín, Hnojník, Stará Ves, Rychvald

aj.),⁹ které zejména před rokem 1989 nahrazovaly tak trochu příspěvky zaměřené na šlechtu a příslušníky společenských elit. Ty začaly být hojněji publikovány teprve od 90. let a v centru jejich zájmu se ocitli například těšínská vévodkyně a česká královna Viola Těšínská,¹⁰ jeden z nejvýznamnějších těšínských vévodů Přemysl I. zvaný Noszak,¹¹ poslední těšínská kněžna piastovského rodu Alžběta Lukrécie,¹² držitelé knížectví z řad členů habsburské dynastie arcivévoda Albert a jeho manželka Marie Christina Saskotěšínská, vítěz od Aspernu arcivévoda Karel a další.¹³ Vedle nich se ale pravidelný čtenář „Těšínska“ mohl seznámit s množstvím biografických údajů i nejruznějších zajímavostí ze života celé řady osob náležejících k dalším šlechtickým rodům jako byli např. Tlukové z Tošanovic, Maternové z Květnice, baroni z Gastheimbu, Orlíkové z Laziska, Stařínská z Bítkova, Celestové z Celestinu a další.¹⁴

Stranou zájmu autorů publikujících v *Těšínsku* nezůstaly ani dějiny příslušníků dalších společenských vrstev. Poměrně značnou pozornost věnovali venkovskému obyvatelstvu a líčení poddanských poměrů na těšínské vsi, zejména v obdobích 17. a 18. století. Zvláště podrobně jsou pojednány tyto otázky ve vztahu k Frýdecku, zvl. Bruzovicím a k některým obcím na Jablunkovsku, obšírné informace je možno nalézt k problematice venkovských vyšších vrstev, které reprezentovali fojti.¹⁵ Specifickým okruhem, vydělujícím se z obecněji laděných pojednání věnovaných poddanským otázkám, je přirozeně protifeudální odboj. Z něj bylo na Těšínsku výrazné zejména zbojnictví zastoupené

postavami zbojníků Ondráše z Janovic a Jury Jánošíka.¹⁶ Vedle nejpopulárnějšího zbojnictví byla ale celá řada dalších aktivit, jež bylo možno pokládat za projevy protifeudálního odporu, jako např. psaní stížností, sbíhání z gruntů, odmítání roboty, někdy spojené i s odchodem na hranice panství, akce pokládané již tehdejšími úřady za povstání poddaných, ad.¹⁷

Tyto aktivity bezprostředně souvisely s právním pořádkem středověké a raněnovověké společnosti. I k této problematice bychom na stránkách *Těšínska* mohli nalézt několik, zpravidla drobnějších příspěvků, věnovaných spíše ekonomické problematice, ale také mimo jiné i tak specifickým problémům jako je tzv. „láni“, případně osudy popravních mistrů, katů i jejich pomocníků.¹⁸

Zejména od 90. let se stále častěji objevovaly příspěvky zaměřené na otázky každodenního života příslušníků venkovské, ale i měšťanské společnosti,¹⁹ stejně jako na osudy Židů a některých rodin tzv. tolerovaných Židů.²⁰

Stejně tak, jako nahrazovaly statě o šlechtě články o šlechtických sídlech, zastupovaly nečetné články o církevních památkových objektech (kostelech v Těšíně, Frýdku, Rychvaldě, Loukách, Gutách, Albrechticích, a jinde) až do počátku 90. let problematiku církevních a náboženských dějin.²¹ Snad jen otázky reformace a protireformace s přirozeně negativním vyzněním různých forem náboženského útlaču a pronásledování se těšily již před rokem 1990 jisté toleranci. I tak však informace poskytnuté čtenářům *Těšínska* na dané téma byly a dodnes jsou poměrně velmi kusé. Omezují se vedle informace o archiváliích týkajících se reformačního centra v Těšíně v podstatě na několik

studií věnovaných především protireformačním aktivitám v době vlády kněžny Alžběty Lukrécie.²² Teprve politické uvolnění v poslední dekádě 20. století otevřelo autorům plně tuto, do té doby výrazně zanedbávanou, badatelskou oblast pro studium nezatížené nejrozličnějšími ideologickými předsudky. Hlavní pozornost tak byla doposud věnována především poutním a mariánským tradicím spojeným s kostely na Borové a ve Frýdku a výstavbě kostelů v dobách josefinských.²³

Spolu s náboženskými dějinami byly obdobnou popelkou i starší dějiny kulturní. Větší pozornost byla věnována pouze kulturním stykům obyvatel Těšínska s cizinou, s ostatním Slezskem, Čechami, Moravou, ale i s Ruskem a západní Evropou.²⁴ Vcelku minimální pozornost byla věnována otázkám kultury, školství a vědy²⁵, poněkud větší pozornosti se dostalo pouze osobnostem Jiřího Třanovského²⁶, Kristiána Hirschmentzela²⁷ či Leopolda Jana Šeršníka.²⁸

Na rozdíl od poměrně zanedbávaných kulturních a církevních dějin, náležely k poměrně preferovaným tématům dějiny hospodářské. V *Těšínsku* se tak bylo možno seznámit s počátky nejrozličnějších průmyslových výrob, zejména těžby rud a hutnictví železa, ale také i sklářské výroby, cihlářství, produkce dřevěného uhlí, potaše, sanytru, vitriolu a dalších surovin.²⁹ Zcela stranou zájmu nezůstaly ale ani další oblasti ekonomiky a obchodu, i když je nesporně zajímavé, že nejrozšířenější odvětví, jako bylo např. plátnictví, je na stránkách *Těšínska* postihováno jen marginálně, zpravidla v rámci článků k dějinám obcí.³⁰ Zastoupeny jsou v časopise i příspěvky dotýkající se ekonomických poměrů ve městech na Těšínsku, zvl. v raném novověku.³¹

*Těšín, Piastovská věž,
14. Století
foto Jan Byrtus*

*Těšínsko, kuchyň,
kolem r. 1914
Sbírka pohlednic
Muzea Těšínska*

Jablunkov, kolem r. 1900
Sbírka pohlednic
Muzea Těšínska

Specifický tématický okruh v rámci hospodářských dějin představuje přirozeně zemědělská výroba a procesy s ní související. Ačkoliv bychom mohli oprávněně očekávat, že právě jí bude pro region Těšínska věnována významná pozornost, spíše opak je pravdou. Více informací se dovídáme pouze o ekonomice feudálního velkostatku z různých urbářových a dalších údajů.³²

Posledním velkým tématickým okruhem vážícím se k dějinám středověku a raného novověku, jemuž se časopis *Těšínsko* poměrně systematicky věnoval jsou dějiny vojenství. Vedle statí věnovaných některým válečným událostem jako byl vpád uherských povstalců – kuruců v roce 1680, průběh první slezské války či

průchody ruských vojsk vedených Suvorovem a poté Kutuzovem přes území Těšínska³³ byla největší pozornost věnována obranným zařízením, jejich výstavbě, vybavení případně posádkám. Zvláštnímu zájmu se přitom přirozeně těšila obrana jablunkovského průsmyku, tzv. šance.³⁴

Závěrem nelze opomenout ještě i značnou pozornost, kterou časopis věnoval po celou dobu dosavadní existence publikování příspěvků o pramenech, včetně dílčích edic. Vedle již výše zmíněných to byly zejména informace o urbářích, nejrůznějších zajímavých jednotlivcích, ale také souhrnné údaje o pramenech k dějinám některých obcí apod.³⁵

Poutní kostel ve Frýdku,
kolem r. 1908
Sbírka pohlednic
Muzea Těšínska

V poznámkách uvádíme jen odkaz na autory nejvýznamnějších příspěvků a rok jejich vydání v časopise Těšínsko (ve formátu Grobelný, A., T: 1980). Podrobně viz bibliografie časopisu Těšínska.

- 1 Kouřil, P., T: 1996.
- 2 Kouřil, P., T: 1996.
- 3 Panic, I., T: 1981.
- 4 Bakala, J., T: 1990.
- 5 Hosák, L., T: 1959, 1961.
- 6 Bakala, J., T: 1989, 2005.
- 7 Bakala, J., T: 1990.
- 8 Drobiš, D., T: 1967, 1968, 1969, 1981, Bakala, J., T: 1993, Gaura, K., T: 1976, 1980, Stibor, J., T: 1998, Grobelný, A., T: 1985.
- 9 Kouřil, P. - Žáček, R., T: 1984, 1987, Benatzky, J., T: 1980, 1986, 1992, 1994, Benatzky, J. - Havlíček, B., T: 1970, 1972, 1973, Havlíček, B., T: 1990, Pavelková, I., T: 1999, Rebrová, A., T: 1988, 2004, Polášek, J., T: 2003.
- 10 Gaura, K., T: 1993, Žáčková, Z., T: 2006.
- 11 Spyra, J., T: 1989.
- 12 Šmerda, M., T: 2004, 2005.
- 13 Pitronová, B., T: 1991, Fukala, R., T: 1993.
- 14 Panic, I., T: 1989, 1990, Stibor, J. T: 1992, 1993, 1994, 1995, Stibor, J. - Müller, K., T: 1999, 2002, Šefčík, E., T: 1973, 1975, Poloczkowa, B., T: 1992, Fukala, R., T: 1994, Pitronová, B., T: 1993, 36, č. 3, s. 6-9.
- 15 Gaura, K., 1978, 1979, Grobelný, A., T: 1959, 1977, 1990, 1991, 1992, Kroček, M., T: 2001, 2002, 2003, Kouřilová, M., T: 2002, Mikoláš, J., T: 1964, Kublák, J., T: 1987, 1988, Valošek, I., T: 1968, 1969, 1970, 1971, 1997, Vaňáček, M., T: 1959, Šmerda, M., T: 2005.
- 16 Vaňáček, M., T: 1964, Poloczkowa, B., T: 1973, Müller, O., T: 1967, Škuta, V., T: 1981, Urbanec, J., T: 1959.
- 17 Vochala, J., T: 1968, Gaura, K., T: 1963, Žáček, R., T: 1979, 1985, Pitronová, B., T: 1990, Vaňáček, M., T: 1960, 1962.
- 18 Němec, E., T: 1957, Gaura, K., T: 1957, Grobelný, A., T: 1960, Pindur, D., T: 2005, Korbelářová, I., T: 1992, 1998, Šrámek, P., T: 1993.
- 19 Poloczkowa, B., T: 1987, 1991, 1992, Žáček, R., T: 1988, 1993, Fukala, R., T: 1995, Grobelný, A., T: 1988, Korbelářová, I., T: 1993, 2000, 2004, Lipovský, R., T: 2005, 2006, Pavelčík, J., T: 1992, Pindur, D., T: 2005, Gaura, K., T: 1968.
- 20 Spyra, J., T: 1997, 1999, Šefčík, E., T: 1977, Korbelářová, I., T: 2003, Myška, M., T: 1994.
- 21 Iwanek, W., T: 1969, Benatzky, J., T: 1966, 1992, 1993, 1995, 1996, Čermák, L., T: 2004, Veselská, J., T: 1970, 1972, 1991.
- 22 Poloczkowa, B., T: 1981, 1982, 1992, 1993, Šmerda, M., T: 2004, 2005, Zahradník, J., T: 1977, Havlíček, B., T: 1989.
- 23 Al Saheb, J., T: 2004, 2006, Pindur, D., T: 2005, 2006, Žáček, R., T: 1993.
- 24 Grobelný, A., T: 1962, 1963, 1965, 1967.
- 25 Grobelný, A., T: 1959, 1962, 1976.
- 26 Grobelný, A., T: 1992, Čapek, J. B., T: 1980, Rusinský, M., T: 1963.
- 27 Gracová, B., T: 1988, 1991, Grobelná, B., T: 1973, Grobelná-Gracová, B., T: 1974.
- 28 Havlíček, B., T: 1960, Žáček, R., T: 1997.
- 29 Pavlica, J., T: 1970, 1978, Myška, M., T: 1967, Valošek, I., T: 1963, Štoviček, J., T: 1969, Žáček, R., T: 1980, 1987, 1991, Grobelný, A., T: 1970, s. 42, Zahradník, J., T: 1960, Štěpán, V., T: 2002, 2004, Bílková, P., T: 1981.
- 30 Macurová, H., T: 1965, Žáček, R., T: 1996, Veselská, J. - Žáček, R., T: 1984, Grobelný, A., T: 1992, Štoviček, J., T: 1971, Gaura, K., T: 1957, 1967.
- 31 Bajger, L., T: 1959, Korbelářová, I., T: 1999.
- 32 Žáček, R., T: 1993, Mikoláš, J., T: 1987, Gaura, K., T: 1975, Grobelný, A., T: 194, 1988, Pitronová, B., T: 1979, 1989.
- 33 Žáček, R., T: 1991, Al Saheb, J., T: 2006, Havlíček, B., T: 1957, Vochala, J., T: 1961.
- 34 Žáček, R., T: 1989, 1992, 1993, 1994, Benatzky, J. - Havlíček, B., T: 1974, Gaura, K., T: 1968, Mikoláš, J. L.: T: 1974.
- 35 Panic, I., T: 2001, Žáček, R., T: 1994, 1995, Grobelný, A., T: 1958, 1959, 1961, 1964, 1973, 1989, Šefčík, E., T: 1990, Korbelářová, I. - Žáček, R., T: 1996, 2006, Benatzky, J., T: 1997, Macůrek, J. - Grobelný, A., T: 1987, Němec, E., T: 1957, 1958, Benatzky, J., T: 1991, 1996, Matějová, A., T: 1989, Vochala, J., T: 1959, Pindur, D., T: 2004, Poloczkowa, B., T: 1989, Plačková, M., T: 1970, Korbelářová, I., T: 2000, Vaňáček, M., T: 1963, Spyra, J., T: 1992.

Těšínsko o letech 1783 – 1938

Dan Gawrecki

Léta 1783-1938, tedy doba od spojení Slezska s Moravou (1783-1849) do konce první československé republiky, mají pro dějiny regionu zvláštní význam. Jde o minulost, která měla v padesátiletí hodnoceného časopisu i své pamětníky, minulost, jejíž interpretace dává dnešnímu člověku snad více inspirací pro hledání vlastního místa v dějinách než období vzdálenější i neukončená ještě doba několika posledních desetiletí.

Z celkového počtu příspěvků otištěných v Těšínsku (bez položek výrazně etnografických, kulturně historických a jazykových) se let 1783-1938 týká 29%. 40-49% zaujímala tematika let 1783-1938 v ročnících 1986, 1995, 1997, 1999 a 2002. Z vymezeného období zabírá problematika let 1783-1849 přibližně 19%, let 1850-1918 42% a období mezi světovými válkami 39%. Po společenských změnách v roce 1989 se poněkud zvyšuje zájem o meziválečné období, zatímco zastoupení článků o vývoji do r. 1918 mírně klesá.

Ucelené *bibliografické přehledy* o vývoji regionu v Těšínsku pochopitelně chybí, nahrazují je podrobnější a systematické soupisy publikované jinde, nicméně upozorňujeme na některé cenné Mikolášovy údaje otištěné v letech 1959 a 1961, jejichž položky nejsou jinde reflektovány. Přehled poskytují informace o *archivech a archivních fondech*, v Těšínsku byly otištěny v letech 1986-1991, a charakteristika muzeí zveřejňovaná v posledních letech.

S obecnějšími pohledy na vývoj regionu se v periodiku nesetkáme. Byly by ovšem potřebné pro zdůvodnění a prezentaci teritoria odborného zájmu periodika i vzhledem k příslušnému okruhu čtenářů. Nahrazují je články o jednotlivých částech a centrech oblasti: (Český) Těšín s okolím (Havlíček, Grobelný), Karvinsko (Plačková, Grobelný), Orlovsko (Steiner), Bohumínsko (Wodecki) aj. Přehledně je sledována dynamika sídelního vývoje různých středisek a jejich spádových oblastí (Prokop, Kovář).

*Bohumín, nádraží a válcovna
rou, kolem r. 1907
Sbírka pohlednic
Muzea Těšínska*

Z části sem můžeme zařadit i článek o tom, jak dnešní učebnice a mládež vnímají historii regionu (Gracová).

Úctyhodné množství různorodého materiálu bylo shromážděno k *dějínám jednotlivých obcí*, některé z nich se staly předmětem specializované pozornosti mnohých autorů (Anděl, Badura, Bolek, Fišer, Gaura, Grobelný, Havlíček, Lipovski, Nytra, Olszak, Pitronová, Šíma, Willerth aj.).

Tematicky jsou vyhraněnější příspěvky k *populačnímu vývoji*, jeho jednotlivým aspektům a vazbám k sociálním, ekonomickým a urbanizačním procesům různých územních celků i míst. Jsou v nich aplikovány metodické postupy uplatňované na Ostravské univerzitě, v někdejším Slezském ústavu ČSAV i na jiných pracovištích v kraji (Prokop, Kovář, Steiner, Hernová, Grobelný, Gracová, Gaura, Kublák, Durčák, Tříška, Lipovski aj.).

Aspekty demografické, hospodářské, kulturní a politické zahrnují výklady o *šlechtických rodech*. Všechny vznikly až po r. 1990. Poutavé jsou příběhy o majitelích Těšínské komory nebo

o manželce Jiřího Larische; Těšínsko je ovšem jen kulisou oněch příběhů (Pitronová).

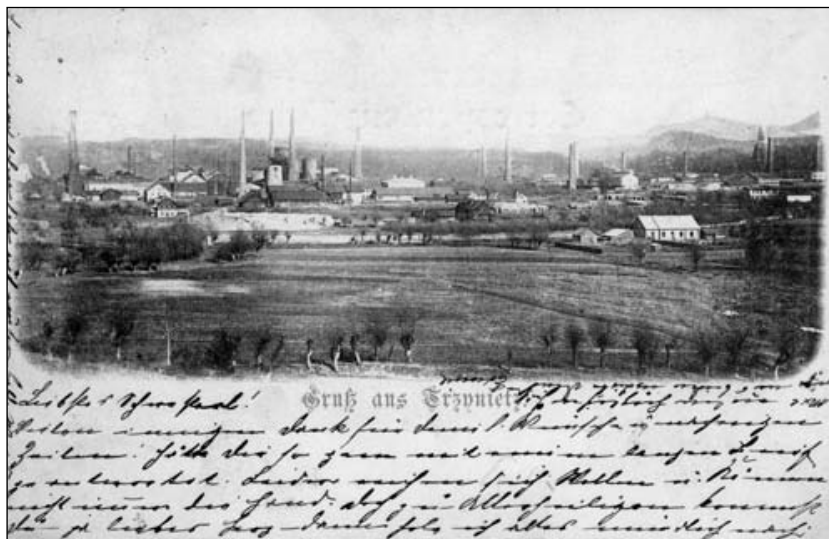
Ekonomická a sociální problematika poměrů v *zemědělství, lesnictví* a vůbec na *vesnici* je méně zastoupena než pokud jde o hornictví a průmysl. Většina článků byla publikována před r. 1990. Převažují různorodá specializovaná témata (Žíka, Nehýbl, Mikoláš, Buchta, Pitronová). Zvláštnosti sociálních dějin představuje *zbojnictví a ondrášovská tradice*. Heuristicky dobře podložený výklad podal M. Vaňáček (1964), doplňují jej dílčí příspěvky (Havlíček, Nehýbl, Škuta). Ojedinele se psalo o zemědělském *družstevnictví, včelařství, myslivectví a rybářství* apod.

Dokumentovány jsou aktivity *Těšínské komory* a postoje poddaných: celkově (Poloczková, Gaura, Pitronová), v dílech příspěvcích (Pallas, Grobelný, Gracová, Pitronová, Gaura), v obcích na Těšínsku mimo rámec Komory (Tříška, Olszak, Bolek, Gracová, Grobelný). Autory má i *Hukvaldské panství* (Kublák, Mazáč) i *Místecko* (Gründel, Fišer).

Ekonomické a sociální poměry pokud jde o *řemesla, průmysl, hornictví*, mají větší odezvu, jak to odpovídá i jejich významu v moderní době. Zvláště upozorňujeme na relativně komplexní Chlebowczykovu charakteristiku ekonomických poměrů na Těšínsku (1963) a na úvahy o metodických postupech při využívání statistik (Brožek). Dějiny *hornictví* a s ním spjatého *koksárenství a plynárenství* jsou obsahem desítek příspěvků. Tematika je předmětem různých vědeckých pojednání a monografií, pro výzkum i z hlediska zajímavosti zaujmou nejvíce vzpomínky na havířskou práci (Rosin, Rohel, Rempel, Willerth), články o pálení dřevěného uhlí (Šmíra, Škuta, Zahradník), o počátcích dolování i neúspěšných pokusech (Myška, Hrubý, Satinský). Nový aspekt přináší práce M. Sivka o geologických výzkumech v revíru od pol. 19. stol. (1997-1998). Ideové pohledy na dějiny hornictví se mění s dobou, jak by prokázalo srovnání dvou rozsáhlých článků o dolu František (resp. Prezident Gottwald) Horní Suché z let 1960 a 1990. Příspěvky o *chemickém průmyslu* z poslední doby reflektují také ekologickou problematiku (Palát, 2004).

Významně je zastoupeno i *železářství*. Významnější hutě, válcovny, drátovny v regionu našly své autory. Celkové přehledy mají informativní hodnotu, je na nich možno sledovat změny autorských pohledů. Z vlastivědného hlediska však zaujmou spíše příspěvky o dolování železných rud v Beskydách (Pavlica, Valošek, Labajová-Gaura, Magdoň), popisy práce na hamrech (Smekal), jinak nepublikované

*Pohled na železářny v Třinci,
kolem r. 1910
Sbírka pohlednic
Muzea Těšínska*

podrobnosti o Lískovci, Bašce (Smekal, Grobelný, Žáček).

Zmínky o *textilní výrobě* mají svou hodnotu (Matějová, Mikoláš, Mitrenga, Stará) i proto, že nelze již očekávat v nějakou větší „společenskou objednávku“. Stejně posuzujeme články o *cihelkách, keramické výrobě, papírnách, sklárnách, řemenářství* a starším *stavebnictví*, kdysi významném *cukrovaru* v Horní Suché, *lihovarrech, pivovarech* a *mlékárnách* (např. Olszak, Bydlošek, Skarka, Palát, Štěpán-Šustková, Konečný, Gracová, Bálková, Bobrecký).

Z *techniků a vynálezců* zaujal nejvíce Josef Božek, který se v regionu narodil a strávil tam mládí (Bolek, Paloch, Ondřeka), podobně jako J. Stonawski průkopník vzduchoplavby a letectví (1986); v oblasti naopak působili technik, kreslič a vynálezce Jan Konečný (1973) ing. Hořovský (1973).

Předním autorem o *dopravních poměrech a poštovníctví* do počátku železničního provozu je K. Gaura, autor heuristicky dobře podložených studií (1958, 1967), jiné články představují pestré tematickou mozaiku (Grobelný, Škuta, Marek, Havlíček, Willerth), zajímavé jsou vzpomínky na poštu za plebiscitního období (1970). Dějiny železnic vylíčil jejich přední znalec (Frühwirt), aspekty místních tratí postihli další (Škuta, Bydlošek, Fišer). Seriál K. Garby vylíčil dějiny úzkorozchodné dráhy na Těšínsku (1982 až 1983, doplňky Hamerský 1994). Psalo se o tramvajové dopravě (Šíma, Stenclá), počátcích automobilismu (Havlíček, Pitronová) i o vztahu Bohumínských k plánovanému kanálu Odra-Dunaj (Šíma).

Obchod a peněžnictví jsou zastoupeny články o Místecku a Polské (Slezské) Ostravě, nejlépe je postižena obchodní síť na Těšínsku (Starzyczná, Steiner, 1994-1996).

Sociální poměry v průmyslu a hornictví jsou spolu s vylíčením každodennosti tématem zajímavým velký okruh čtenářů; mnozí znali poměry z autopsie nebo vypravování. Postavení elit bylo komentováno některými nápadnými událostmi nebo aférami: svatba ředitele dolů VŽ s Larischovým synem a přestěhování kostelíku z Podkarpatské Rusi (Vávrovský), Zajíčková defraudantská aféra, (Pitronová, Rosin, 1980) apod. Metodicky přínosné jsou články o mzdové politice v hornictví na přelomu 19. a 20. století (Chlebowczyk, Pitronová), i charakteristika různých skupin obyvatelstva v jednotlivých menších regionech a místech, včetně analýzy profesní skladby polského obyvatelstva na Těšínsku za 1. republiky (Steiner).

Články o dělnickém životě, bezpečnosti práce, chudinské péči, poměrech za hospodářské krize mají materiálovou hodnotu, podobně

jako vzpomínky na každodennost postihující dobovou atmosféru a způsob života, etnografické popisy, osobní korespondence, rodinné kroniky a infomace o nevydaných rukopisech, osobní deníky a zápisky. Pozoruhodné jsou dopisy emigrantů srovnávajících poměry v zámorí a v původní vlasti (1993, 1995), zápisník řadového vojáka z dob „plebiscitu“ (1988), analýzy Kaufmannovy kroniky z hlediska každodennosti (1991 aj). Zajímavé jsou i zápisky o dojmech cizinců, kteří projížděli Těšínskem v 19. století (1971, 1999). Každodennost dokumentuje několik úvah A. Grobelného o vztahu beletrie a vědeckého výzkumu, rukopisný vzpomínkový román B. Fišera „Dědeček“ o poměrech v Bašce (1982) i nedokončený román L. Beny „Od kříže ke hvězdě“, s úmyslem umělecky ztvárnit osudy levicově orientovaného horníka Fajkuse (1982 až 1983). Přiblíženy jsou poměry v hornických koloniích, jsou vylíčeny různé živelné pohromy, důlní katastrofy. Skutečně odborných studií je málo, patří k nim např. článek o stravě za 1. republiky (Gracová), nebo o společensky angažovaných ženách (Škuta). Zajímavostí je

Karviná-Fryštát,
kolem r. 1912
Sbírka pohlednic
Muzea Těšínska

Stávka v Orlové, r.1925
Sbírky Muzea Těšínska

*Jablunkov, kolem r. 1927
Sbírka pohlednic
Muzea Těšínska*

ovšem celá řada: líčení boje s alkoholismem a prostitucí, zmínky o zemětřesení na Těšínsku od 18. století (Mikoláš, Matula) nebo zpráva o 13 obětech kulového blesku v Koňakově v r. 1906 (Jendřišák).

Bohatě je dokumentována *zdravotní péče* články o organizaci zdravotní péče, způsobech léčení, lidovém léčitelství, zdravotnických zařízeních v Darkově, Jablunkově, nemocnicích, hygienických poměrech apod. Vyličený jsou dějiny *lékáren* (Müller, Kulendík).

Články o *politických a národnostních poměrech* nepostihují jen fakta a myšlenky doby, o níž pojednávají, jsou i reflexí proklamovaných priorit doby, v níž vznikaly. Pro léta *před revolucí 1848/49* zaujme studie o ohlasu francouzské revoluce s četnými příklady z Těšínska (Vaňáček) a články o průchodu ruských vojsk psané v duchu tradičního rusofilství (Vochala). Nechybí charakteristika těšínského osvícence J. L. Šeršníka (Havlíček, Žáček, Malura). Početnější jsou články o J. Winklerovi, česko-slovanském národovci kolářovského ražení, k objasnění jeho díla přispěl

*Prodejna Budoucnost
v Lazích, kolem r. 1930
Sbírka pohlednic
Muzea Těšínska*

hlavně J. Nehýbl. Další úvahy se týkají o sporných českých a polských pohledů na formování národů na Těšínsku (Kudělka, Grobelný) a studie o ideologii německví v Těšíně v 1. pol. 19. století (Buława). Na tyto příspěvky navazuje produkce o letech 1848-1849 od soupisů archiválií (Veselská – Žáček), přes edice dokumentů a drobné příspěvky (Grobelný, Nehýbl, Gregor, Buława, Štefan, Šíma aj.).

Z politických poměrů v l. 1850-1914 zaujmou různé zmínky a vzpomínky o pruské okupaci, o vztahu obyvatel k prusko-francouzské válce a Komuně (Řempel, Mikoláš, Škuta, Beck, Gawrecki), psalo se o pobytu císaře Františka Josefa a císaře Viléma II. (Przybylová, Řempel, Olszak). Jinak jde o pestré mozaiku: výběr pasáží ze Slámova Vlasteneckého putování, oslavy jubilea Palackého, články a polemiky týkající se P. Bezruč, tábory lidu, zmínky o zemských a říšských poslancích z kraje, spolcích a osobnostech v jednotlivých místech a centrech, národních domech aj. Český pohled na poměry v regionu vyjadřovaly *Noviny Těšínské*, v časopise jim byla věnována pozornost mimořádná (Mikoláš, Vochala, Urbanec, Chromcová). Důležitý článek se týká slovenské politické emigrace v Těšíně na přelomu 60. a 70. let 19. století (Rosenbaum). Polské problematiky se dotýká článek k jubileu předního polského regionálního periodika *Zaranie Śląskie* (Grobelný) a stručný životopis *Stalmachův* (1982). Kontroverzní česko-polská problematika, která koncem 19. století přerostla v regionu přímo v animozitu, nebyla v podstatě reflektována.

Zvláštní poměrně frekventovaný úsek představují léta první světové války 1914-1918. Do r. 1989 šlo hlavně o líčení sociální poměrů a živelné radikalizace a nepokojů (Steiner, Willerth, Špaček, Olszak, Grobelný, Řempel aj.), po r. 1989 se psalo spíše o legionářích v Rusku a Itálii (Skýpala, Křenovská).

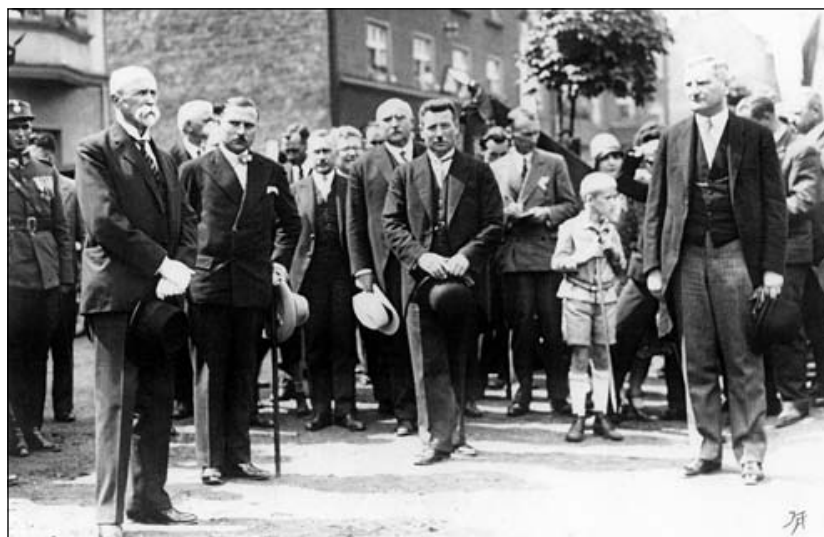
Z politického vývoje za *první republiky* se pozornost soustředila na dramatická období kolem vzniku republiky a její prvních let a na vyvrcholení politické krize v 30. letech. Poklidnější vývoj již tolik autory nezaujal, což platí pro historickou literaturu všeobecně. Vznik ČSR je vyličen v příspěvcích o Místku a Frýdku (Procházka, Adamec), Doubravě a Orlově (Willerth). Všechny články o česko-slovensko-polském *sporu o Těšínsko* vznikly až po r. 1989. Polské vyličení sporu je pro českého čtenáře někdy obtížně přijatelné (Szelong), pohled české historiografie prezentoval ve dvou studiích J. Valenta, odmítnuty byly výmysly v knize L. Kubíka (Borák), byly připomenuty dobové Čapkovy verše vyjadřující lítost nad

ztrátou části Těšínska (Borák). Náročnou práci při sestavování bibliografie *polských* periodik charakterizoval její pořizovatel (Zahradník), byly postiženy souvislosti tragédie polských letců Żwirka a Wigury, psalo se o polské protisananční polské politické emigraci (Trapl, Borák), o vzpomínkách důstojníka polské kontrarozvědky (Pitronová); jediná analýza činnosti polských politických stran v regionu se týká roku 1938 (Baran).

Také články o internaci A. Hlinky a *slovenské* iredentě zaměřené proti ČSR, k jejímž centrum patřil polský Těšín vznikly až po r. 1989 (Borák, Sommer, 1997). Byl sledován ohlas prvního slezského povstání (Grobelný) a Karlova puče v r. 1921 (Skýpala). Německé aktivity jsou dokumentovány článkem o pokusu koordinovat německou menšinovou politiku ve střední Evropě z Českého Těšína (Gawrecki) i v dalších a dílčích příspěvcích (Grobelný, Pallas, Gracová).

Postoje *české* společnosti v regionu jsou vyjádřeny nesoustavně, naprostá většina článků vyšla po r. 1989 (Skýpala, Adamec, Borák, Čelovský). Týkají se Národní rady československé pro Ostravsko a Těšínsko ve Slezské Ostravě koordinující v jistém směru českou politiku v regionu (Nosková-Žáček), některých akcí českých fašistů (Habrmanová), vylíčena byla historie snah o spojení Frýdku a Místku po r. 1919 (Matějová), přidělování půdy uprchlíkům z ČSR v Polsku (Grobelný), Masarykova návštěva v červenci 1930 (Rebrová). Analýza byla zaměřena na volební výsledky (Gawrecká, Gawrecki, nejsoustavněji, pokud jde o obecní volby v r. 1938 Nosková).

Součástí politického vývoje je nesporně problematika *dělnického hnutí*. Dělnictvo tvořilo podstatnou část obyvatelstva regionu a především aktivity průmyslového dělnictva jeho dějiny výrazně poznamenaly. Výklad trpí mnohdy jednostranností danou zájmy příslušných mocenských struktur i jednotlivých autorů. Mnozí z nich byli aktéry nebo pamětníky oněch dějů, dnes již většinou nežijí. Výrazný přelom znamenal rok 1989, před ním více než polovinu příspěvků o politickém vývoji tvořila problematika dělnického hnutí. Po r. 1990 najdeme v Těšínsku jen jeden článek, který s problematikou podstatněji souvisí (Jiřík 1994). I to je nesporně jednostrannost vyvolaná snad pocitem přílišné „předimenzovanosti“ tematiky před r. 1990. Desítky článků mají hodnotu materiálovou, jsou i pramenem pro poznání doby, v níž byly psány. Čtenáře zaujmou nejvíce články o počátcích dělnické organizovanosti (Grobelný, Havlíček, Pitronová, Przybylová, Olszak, Gracová) nebo

studie o ilegální spolupráci komunistů z Polska a ČSR v l. 1921-1939 (Gracová), líčení osudů ostravských horníků v SSSR, i když mnohé závažné skutečnosti nemohly být v době vzniku příspěvků publikovány (Drapa aj.), medailonky osobností aj.; metodicky důležité je srovnání stávek na Těšínsku a v souhrnu českých zemí na základě statistik (Myška) apod.

Církevní a náboženské poměry byly podrobněji sledovány až po r. 1989; příslibem jsou novější výzkumy Al Saheba. Zaujme studie B. Poloczkové o exkomunikovaném P. Jiřím Prutkovi (1994) zemském poslanci, vědci, nositeli císařských ocenění, liberálovi, který požadoval zásadní církevní reformy a náboženskou toleranci, a líčení krátkodobého působení konfliktního faráře Sigismunda Boušky (Zahradník). Cenné jsou články o poměrech židů (Spyra, Myška), luteránech (Spratek, Bittner) i československé církvi (Barcuch).

Školství významně spolurozhodovalo o národnostní, náboženské a do jisté míry i o politické orientaci obyvatelstva regionu, odtud vyplývá nevšední zájem o toto téma.

Návštěva T. G. Masaryka na Těšínsku ve dnech 5 a 6. července 1930 (Český Těšín)
Sbírka pohlednic
Muzea Těšínska

Železářny v Karviné-Fryštátě, kolem r. 1930
Sbírka pohlednic
Muzea Těšínska

Fryštát, Železářny - Fryštát, Karly, Frischstadt, Eisenwerke

Karviná, obchodní dům
R. Žižka, kolem r. 1930
Sbírka pohlednic
Muzea Těšínska

Většinou jde o příspěvky k jednotlivým školám a pedagogům, nechybí ani články přehlednějšího charakteru (Grobelný, Škuta, Pitronová, Gracová, Říha, Jančařová, Oborná, Drobiš aj.). Desítky článků jsou o „českých“ základních školách, o „polských“ téměř nic, zřejmě vzhledem k rozsáhlé produkci ve Zwrotu, Głosu Ludu apod. Čtenářská odezva byla poměrně silná, např. v rubrice „Čtenáři nám píší“. Nej kvalitnější příspěvky se týkají středních škol – gymnázií v Těšíně a Českém Těšíně (Nehýbl, Mikoláš, Gaura aj.), učitelského ústavu v Polské Ostravě (Atrata, Lýsek), gymnázia v Místku (Matějová), průmyslové školy v Karvině (Babuška), rolnické školy v Chotěbuzi (Kacíř, Jarnot). Četné jsou medailonky jednotlivých učitelů, cenná je vzpomínka na V. Martínka (Král) a seriál článků V. Valečka.

Desítky článků pojednávají o *spolcích*, o jejich typologii k r. 1870 se pokusil Myška (1997). Psalo se o nich více než o politických stranách. To platí i o spolcích hasičských, kde došlo rovněž k pokusům o dílčí přehledné vyřízení (Zahradník, Jendřišák, Drobiš).

Údolí Řeky v pozadí Godula
Sbírka pohlednic
Muzea Těšínska

Poměrně bohatá a různorodá literatura se týká *sportu*, *tělovýchovy* a hlavně *turistiky*. Jejich autory jsou většinou pamětníci a zasvěcení amatéři, z odborných studií vyniká Pelcův příspěvek o Beskidenvereinu (2004). O *sokolském* hnutí a *skautingu* se psalo vesměs až po r. 1989 (Čermák, Ondřeka, Vincour, Adamec, Antončík), před tím se větší pozornost zaměřovala na dělnickou tělovýchovu (Heczko, Tvrdý aj.).

K oblíbeným tématům patřilo *divadelnictví*: líčení představení kočovných společností, ochotnické aktivity v obcích. Autory byli místní vlastivědci a pamětníci, specialisté hodnotili spíše *hudební život* (Mazurek, Gregor, Slavický, Karásek ad.). Z *beletristů* zaujal především Bezruč, psalo se o Benovi, Břeském, Hýlovi, Ostravickém, Rusinském, Markovi, nověji o Zýbalovi; po roce 1990 o Lysohorském (Bogar, Martinek) – zde jsou nejzajímavější jeho vzpomínky i hodnocení literárního odkazu, ovšem jeho představy o „lašském národě“ jsou víceméně pominuty. Zvláštní téma představují články o *čtenářích*, *lidové četbě*, *knihovnách* a *tiskárnách* (Müller, Novák, Vochala, Havlíček, Mikoláš, Willerth).

Jazykovědné problematiky se týkají tzv. vasrpolštiny a dialektů v regionu (Skulina, Šefčík, Pallas), oblíbeným tématem je úsilí o úřední přejmenování řeky Olše na Olzu (Kadłubiec, Šefčík, Gawrecki, Téma, hlavně Mikoláš).

Zásadní přehled vývoje *muzejnictví* na Frýdeckomístecku a Jablunkovsku otiskli J. Kalus a R. Žáček (1984) zmíněného tématu se týká několik dalších příspěvků (Škuta, Veselská, Žáček, Turek, Branná, Havlíček, Benatzky, Rebrová, Šefčík, Štěpán).

K nejcenějším příspěvkům dokumentujícím život regionu patří stovky článků o *vlastivědných pracovnících*. Těšínsko je specifickým regionem, v němž tradice „lidových písmáků“ přežívala mnohem déle než v jiných oblastech českých zemí a do značné míry i profilovala zájem širších vrstev obyvatelstva o historii regionu. Typickým představitelem této skupiny aktivních zájemců o historie rodného kraje byl J. L. Mikoláš s bibliografií zahrnující ve než 1300 položek nejrůznějšího charakteru. V podstatě již odešla tato výrazná generace; co si odnesli na onen svět, je většinou nenávratně ztraceno. K dalším patří zařadit desítky těch, kteří na rozdíl od „písmáků“ měli historické nebo jiné vysokoškolské školení, ale dějepisná práce jim nebyla hlavním zaměstnáním; také bez nich by poznání Těšínska bylo podstatně ochuzeno (Kasperlik, Lankočí, Linhart, J. Zahradník, Nehýbl, Gaura, Škuta, Drobiš,

Bolek, celá plejáda obecních kronikářů a kulturních pracovníků)

Nebudeme se jmenovitě zmiňovat odborných *historicích*, resp. těch, pro které je historiografie zaměstnáním či povoláním. Ti v článcích o letech 1783-1938 garantují do značné míry vysokou odbornost, na druhé straně často pracují mimo region a v časopise publikují náhodně nebo zde popularizují výsledky své vědecké práce. Jsou ovšem i takoví, kteří nejen že publikují původní příspěvky, ale koncipují je přímo se záměrem, že budou zveřejněny v Těšínsku. Zhruba od 80.

let se více prosazuje mezi autory Těšínska nová generace, poučená vysokoškolskou metodikou, znalá celostátního vývoje a uvědomující si možnosti i meze srovnání. To vede k delším a zasvěcenějším studiím, většinou kvalitním, které mají své čtenáře v odborných kruzích, ale veřejnost si na náročnější pojetí zvyká spíše postupně. Avšak již skutečnost, že oslavujeme 50. výročí existence našeho časopisu (většinou jiných vlastivědných periodik to nebylo dopřáno) posiluje náš optimismus a důvěru v dynamický rozvoj vlastivědné práce v regionu vůbec.

Osobnost Ondřeje Fabiána, důchodního písaře hukvaldského panství

Jan Al Saheb

V průběhu druhé poloviny 16. století si snad jen málokdo z obyvatel dosud nepřilíh velkého provinčního až ospalého města Příbora plně uvědomoval, že je svědkem velkých změn vedoucích v několika následujících desítkách let k zásadnímu obratu v postavení a významu jejich domova. Každodenní starosti o vlastní živobytí, z nichž byli Příbořané vytrženi nejspíš jen při návštěvě nedělní bohoslužby, občasném příjezdu vrchnosti, anebo při pobytu v některém z četných místních mázhausů, jim snad ani nedovolily vnímat postupnou přeměnu Příbora v soukenické exportní středisko s vývozem sukna do východní a jižní Evropy.¹ Především díky přízni olomouckých biskupů, k jejichž hukvaldskému dominiu město náleželo, zaujal Příbor již v osmdesátých letech 16. století přední místo mezi svými konkurenty Brušperkem, Frenštátem, Místkem a zvláště pak Ostravou.² Velmi kladný vztah si k městu vypěstoval zejména biskup Stanislav Pavlovský, a to, jak sám uvedl, ještě v době, než usedl na biskupský stolec „...*při tom městě, ku kterémuž, pokavadž [j]sme ještě školastikem olomůckým a proboštem brněnským byli, obzvláštní lásku a náchyllost měli...*“.³ Význam a prestiž renesančního Příbora v rámci panství ovšem zvyšovali vedle soukeníků také další schopní a vzdělaní jedinci, jimž se podařilo proniknout do okruhu biskupských služebníků a kteří pak jistě cíleně ovlivňovali vztah vrchnosti ke svému rodnému městu. Jedním z nich byl i dlouholetý důchodní písař na Hukvaldech, Ondřej Fabián, jehož životní příběh, neztrácející rozhodně nic na zajímavosti ani po více než čtyřech staletích, se nyní poku-

síme na základě dochovaných archivních pramenů rekonstruovat.

Ondřej Fabián spatřil světlo světa v rodině příborského měšťana Fabiána a jeho ženy Marty snad někdy kolem poloviny 16. století. Vzhledem k jeho dalšímu životnímu osudu lze odhadem předpokládat jeho narození mezi lety 1550 až 1560. Nevíme, zdali a případně kolik měl malý Ondřej sourozenců. Navzdory tomu, že o jeho dětství a mládí nejsme bohužel blíže zpraveni, je zřejmé, že se mu dostalo na svou dobu poměrně solidního vzdělání. S největší pravděpodobností navštěvoval farní školu ve svém rodném městě, kde se naučil číst a psát a také si zde osvojil základy latiny. Mezi ostatními spolužáky musel již tehdy vynikat svými vlohami a zejména pak velmi úhledným písemným projevem. Zřejmě tento moment, který jistě nezůstal nepovšimnut jeho učitelem, nasměroval další Ondřejovy životní kroky do prostředí vrchnostenské kanceláře na Hukvaldech. Mladému absolventu městské farní školy jistě velmi ulehčil jeho další směřování také fakt, že tehdejším důchodním písařem byl jeden z příborských „*spolusausedů*“ Mikuláš Stehlík.⁴ Ten zřejmě bez váhání přijal Ondřeje Fabiána mezi své tovaryše, aby mu nejprve vypomáhal s podřadnou každodenní písemnou agendou na panství. Teprve po určité době mu pak snad svěřil i sepisování významnějších písemností. Dodejme jen, že tento postup byl ve vrchnostenských kancelářích na jednotlivých biskupských dominiích zcela běžnou praxí, což dokládá nejedna zmínka o těchto tzv. „*pacholatech*“ v dochované korespondenci snad všech biskupů druhé poloviny

16. století. Ondřej Fabián zřejmě prožil ve funkci písařského tovaryše na Hukvaldech pohnuté období sedmdesátých let 16. století, kdy se stal nepřímým svědkem násilné smrti čtyř nejvyšších představitelů katolické církve na Moravě. Biskupové Vilém Prusinovský z Víckova, Jan Grodecký z Brodu, Tomáš Albín z Helfenburku i Jan Mezoun z Telče totiž v krátkém časovém rozmezí let 1572 - 1578 opustili sobě svěřený úřad s největší pravděpodobností vinou traviče, olomouckého kapitulního děkana, Poláka Jana Filopona Dambrowského.⁵ Je nanejvýš pravděpodobné, že v době, kdy Ondřej Fabián působil po boku Mikuláše Stehlíka na Hukvaldech, se také poprvé osobně setkal s leskem biskupského dvora při příležitostných pobytech biskupů na zdejších „zámku“. Setkání s honosným a okázalým životem na biskupském dvoře jistě tohoto mladého písařského tovaryše zpočátku ohromilo, avšak posléze se aureola, obklopující biskupovu osobnost i jeho dvořany, alespoň zčásti pozvolna rozplývala. Přítomnost v blízkosti předních představitelů tehdejší moravské stavovské společnosti se pro Ondřeje Fabiána postupně stávala do určité míry rutinou. Je totiž dost možné, že doprovázel Mikuláše Stehlíka při jeho pravidelných cestách do správního centra mensálních statků a zároveň sídelního města olomouckých biskupů, Kroměříže, když v tamní kanceláři skládal minimálně dvakrát do roka společně s ostatními důchodními písaři účty z hospodaření na jednotlivých panstvích.

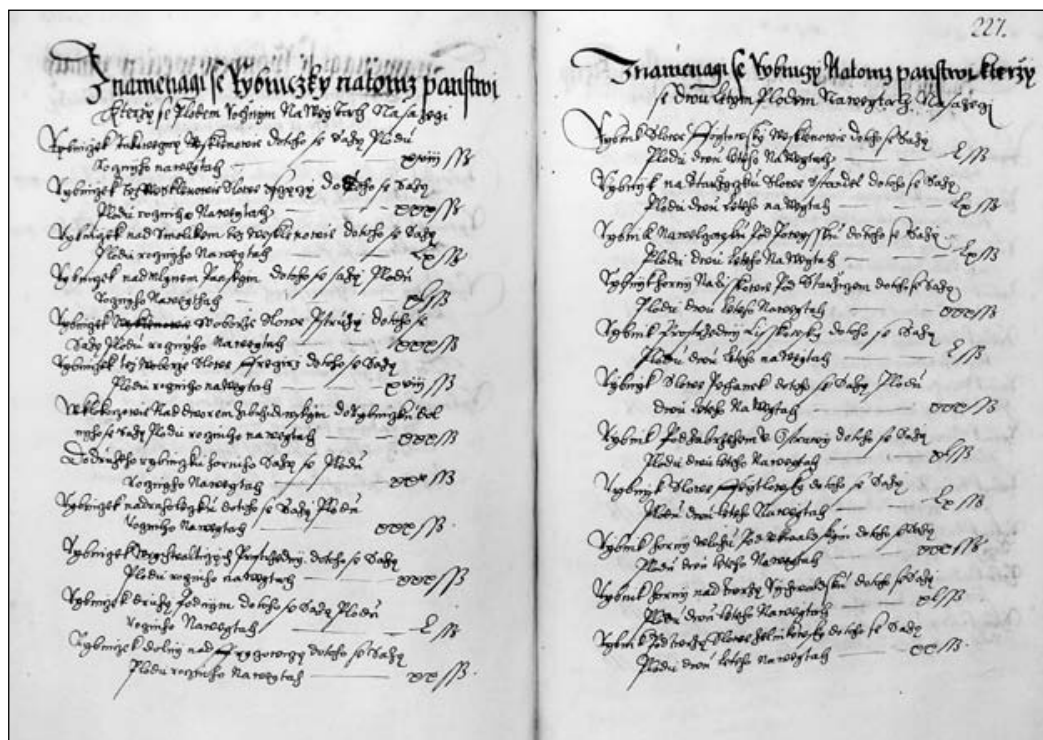
Ze stínu svého učitele v hukvaldské vrchnostenské kanceláři vystoupil Ondřej Fabián až po rezignaci Mikuláše Stehlíka na post důchodního písaře, a to nejspíše někdy na přelomu let 1577 - 1578. Ve funkci ho tehdy totiž nahradil právě Ondřej Fabián, kterého si svým způsobem pro budoucí převzetí tohoto náročného úřadu Mikuláš Stehlík sám po léta vychovával. Bývalý důchodní písař pak odešel do Příbora a ještě nejméně v roce 1581 tam zastával úřad městského

(„radního“) písaře.⁶ Otázka přesnějšího časového vymezení, kdy došlo k uvedené personální změně v obsazení úřadu hukvaldského důchodního písaře, zůstane zřejmě i nadále nezcela uspokojivě zodpovězena, neboť v tomto ohledu lze vycházet pouze z nepřímých zmínek. Z listu bývalého hukvaldského úředníka Valentina Pavlovského adresovaného administrátorům olomouckého biskupství sede vacante po smrti biskupa Stanislava Pavlovského z 23. července 1598 totiž pouze víme, že Ondřej Fabián zastával úřad důchodního písaře na hukvaldském panství již za episkopátu olomouckého biskupa Jana Mezouna z Telče (4. 5. 1576 - 6. 2. 1578).⁷ Na druhou stranu první spolehlivý doklad o jeho působení v uvedené funkci pochází až z 27. prosince roku 1578.⁸ V souvislosti s Ondřejem Fabiánem lze podotknout, že byl jedním z řady důchodních písařů pocházejících přímo z Příbora, anebo se ve městě krátce po nástupu do funkce usadivších. Nezastupitelnou roli zde jistě hrála velmi výhodná poloha města poblíž správního centra panství, Hukvald. S převzetím všech povinností spojených s úřadem důchodního písaře vyvstaly Ondřeji Fabiánovi nejdny těžkosti a komplikace, vykoupny ovšem na svou dobu velmi slušným příjmem a nesporným společenským vzestupem. Ponechme nyní životní osudy ústřední postavy našeho příspěvku na chvíli stranou a zaměřme se blíže na poznání úřadu, který zastával.

Olomoucké biskupství, jehož počátky sahají do roku 1063, se během pěti následujících staletí etablovalo v majoritního vlastníka statků na Moravě a po této stránce daleko předčilo ostatní církevní instituce v českých zemích. Ačkoliv byl proces formování a koncentrace majetku biskupství dlouhý a značně složitý, v průběhu druhé poloviny 16. století se biskupům podařilo pod přímou vlastní správu soustředit v rámci markrabství moravského přibližně jednu třináctinu, později dokonce jednu desetinu všech

*Zámek a náměstí v Pštíně,
litografie, 1864
Podle knihy Muzeum
zamkowe w Pszczynie*

Urbář panství Hukvaldy
z roku 1581 – úvodní foliant

Zápis v urbáři hukvaldského
panství z roku 1581 týkající
se panských rybníků

statků.⁹ Tato tzv. mensální (stolní) panství pak představovala pevnou hospodářskou základnu olomouckého biskupství, z jejichž výnosů byly kryty veškeré náklady spojené s provozem biskupství, především pak vydržováním velmi nákladného biskupského dvora. Vzhledem ke skutečnosti, že mensální statky netvořily jednotlivý celek, ba naopak se rozprostíraly prakticky ve všech částech země, odpovídal tomu rovněž systém jejich správy. Každé z panství mělo svůj vlastní správní aparát, podléhající výhradně pravomoci biskupa (jen zčásti pak kroměřížského hejtmána). V čele každého dominia stál úředník, jemuž náležela především veškerá výkonná pravomoc. Na správě se výraznou měrou podílel rovněž duchovní písař a množství dalších úředníků, jejichž pravomoci však byly ve srovnání s oběma prvně jmenovanými pouze úzce specializovány.¹⁰ Duchovní písař zodpovídal zejména za správné vedení účtů ze stálých, ale i tzv. běžných důchodů panství, z nichž sestavoval rejstříky příjmů a vydání peněz, které pak každého půl roku předkládal ke kontrole vrchnosti. Mimo to vedl veškerou písemnou agendu, svázanou s činností vrchnostenské kanceláře.¹¹ V rámci patrimoniální správy mu náležely poměrně široké pravomoci a zejména po stránce řízení hospodářství byl faktickou pravou rukou úředníka. Snad právě proto se nezřídka stávalo, že někteří písaři překračovali své kompetence a do jisté míry tak zcela suplovali povinnosti úředníka. Na hukvaldském panství se tak stalo za duchovního písaře, nám již dobře známého, Mikuláše Stehlíka v roce 1575 „...Přitom tajiti před tebe nemůžeme, že nás zprávy docházejí,

že by[s] ty před sebe nějaký věci bráti měl a poddaný[m] našim nemálo ubližoval a ne jako písař, než jináče než auředník sobě vedl. Protož tebe v tom tímto psaním napomínáme, aby[s] sobě skrovněji počínal a autrat na biskupství zbytečných, což by s újmau tvau bejti muselo, s tím se spraviti moci budeš...“.¹²

Vraťme se ale ke slibně se rozvíjející kariéře Ondřeje Fabiána, který ve vrchnostenské službě vystoupil ze svého pohledu na zdánlivý vrchol a dosáhl po letech úsilí vytouženého výnosného místa duchovního písaře na Hukvaldech. Nedlouho poté, co jeho ustanovení v této funkci schválil Fabiánův chleboďárce, olomoucký biskup Jan Mezoun z Telče, stali se na více než rok a čtvrt jeho přímými nadřízenými v důsledku biskupovy násilné smrti administrátoři sede vacante Daniel Ducius a Gabriel Sentfler.¹³ Po neobvykle dlouhém období, kdy zůstal biskupský stolec neobsazen, pak konečně v červnu 1579 zvolila olomoucká kapitula biskupem slezského rodáka, Stanislava Pavlovského z Pavlovic nedaleko Pštiny (n. Pless, p. Pszczyna). Právě se jménem tohoto energického a velmi schopného nejvyššího moravského duchovního pastýře je spojen následný další vzestup a osud ústřední postavy našeho příspěvku. Záhy po uvedení do svého úřadu totiž započal nový biskup řešit nejen neutěšenou náboženskou situaci ve své diecézi,¹⁴ ale rovněž směřoval své úsilí ke konsolidaci hospodářských poměrů biskupství. V rámci toho došlo mezi lety 1580 - 1589 mj. k sepsání nových urbářů na mensálních panstvích Osoblaha - Ketř, Budišov - Libavá, Mírov - Svitavy a Hukvaldy.¹⁵ Cílem mělo být

především zdokonalení evidence poddanských dávek a platů, včetně těch z nově obdělávaných zemědělských ploch, za účelem jejich efektivnějšího vybírání. Již někdy v průběhu druhé poloviny roku 1580 tak z iniciativy Stanislava Pavlovského svěřil hukvaldský úředník a zároveň biskupův bratr, Valentin, Ondřeji Fabiánovi nad rámec jeho běžných povinností sepsání nových „register dauchodních“, a to hned ve dvou vyhotoveních. Vzhledem k rozloze panství a počtu osedlých poddaných se rozhodně nejednalo o jednoduchý úkol. Navzdory časové náročnosti tohoto počínu, uvědomíme-li si, že psát bylo možno prakticky pouze za denního světla, byl Ondřej Fabián s prací hotov ještě před koncem roku 1580, kdy Valentin Pavlovský předal oba nově zhotovené exempláře ke kontrole biskupovi.¹⁶ Stanislav Pavlovský záhy Fabiánovy zásluhy na takto rozsáhlém díle patřičně ocenil a odměnou za jeho věrné služby mu prostřednictvím privilegia z dubna 1581 udělil paseku v Haškovci (vykloučený vrchnostenský les poblíž Příbora). V naraci privilegia biskup neopomněl náležitě zdůraznit pohnutky, které ho k vydání této výsady vedly „...jmajíce my zření na pilné a výborné služby Ondřeje, písaře našeho důchodního ukvaldského, věrného milého, kteréž nám činil a činiti nepřestává a zvláště šetříce práce jeho, kterůž jest při spisování vnově obnovených duochodních register téhož panství našeho ukvaldského měl...“.¹⁷ V roce 1581 se Ondřej Fabián navíc definitivně zařadil v rámci města Příbora mezi elitu¹⁸

a své slušné příjmy plynoucí z úřadu důchodního písaře investoval do koupi právovárečného domu a k němu náležejících pozemků od jistého Andryse Skůpého v celkové sumě osmi set padesáti zlatých.¹⁹ Přičemž ihned hotově složil částku dvou set sedmdesáti zlatých a zbytek se zavázal splatit po částech. Prodávající si na něm ovšem vynutil podmínku, že do doby, než se tak stane, bude moci obývat v domě jednu světnici s komorou a rovněž se bude moci podílet na výnosu z práva vařit a šenkovat pivo.²⁰ Vzhledem ke své momentální finanční tísní však byl Andrys Skůpý nucen „prodat“ již v září roku 1583 „...peníze své, které ještě na tým gruntě měl, ostatek, totiž 207 R., Ondřejovi písaři za hotových 65 R...“. Hukvaldský důchodní písař tak v konečném výsledku získal tento právovárečný dům o 142 zlatých levněji oproti původnímu ujednání.

Příkrý vzrůst autority a prestiže, zjevné projevy biskupovy přízně společně s dobrým finančním zázemím se podepsaly na změně chování a snad do jisté míry i smýšlení ještě před několika lety nevýznamného písařského tovaryše Ondřeje Fabiána. Je přirozené, že ruku v ruce s tím se rozšiřovaly i řady těch, kteří v něm viděli povýšence a záviděli mu jeho úspěchy z posledních let. Při této konstelaci se nelze divit, že v horkých letních měsících roku 1581 vše vyvrcholilo incidentem, při němž Ondřej Fabián, notně posilněn alkoholem, nactiutrhral představitele několika příborských cechů „...jakož jest byl Ondřej Fabiánů těm pořádkům pod opilstvím ublížil nějakými slovy, v čím, se pamatovati nemohl...“. Tato pikantní příhoda pak měla dohru před městským soudem, který potrestal důchodního písaře několikadenním pobytem v městském vězení, pokoutou pěti kop grošů, které měl zaplatit do městské pokladny a navíc se musel s pokorou omluvit všem, které svými invektivami urazil „...Ondřej jim, těm, kterým ublížil slovy, odprosil a nahradil, že na ně nic zlého neví, než všecko dobré a chvalitebné a oni jemu také tím způsobem odprosiť. Za takový výstupek jeho, páni úřad, do trestání ho berů, kdy se mu rozkáže a pokuty 5 kop, aby spravil pánům na ratůz...“.²¹ Jestliže Ondřej Fabián před touto příhodou nazíral na své příborské spoluměšťany zpupně až pohrdavě, lze říci, že již za pobytu za mřížemi a následném zaplacení udělené pokuty si plně uvědomil neúnosnost svého dosavadního chování a v dalším průběhu svého života se již ničeho podobného nedopustil. I když chládek vězeňské kobky měl o mnoho let později ještě jednou nedobrovolně okusit, ale nepředbíhejme. Napříště se snažil svůj přestupek vyvážit příkladným životem a náboženskou horlivostí, aby tak nabyl zpět

Epitaf Ondřeje Fabiána
v kapli sv. Urbana ve farním
kostele Narození P. Marie
v Příboře

ztracené pověsti „*pocivého sauseda*“, což v té době představovalo primární předpoklad pro získání si uznání a úcty okolí.²² Pronikneme-li ovšem blíže do mentality tehdejších privilegovaných Příbořanů, je více než zřejmé, že navzdory všem svým pozdějším snahám ze sebe Ondřej Fabián již nikdy tento přestupek a zejména následný pobyt v příbořském vězení nedokázal bezezbytku smýt. Můžeme si být jisti, že především jím pohanění cechmistrů a jejich nejbližší okolí jej i nadále vnímalo minimálně jako povýšence a ješitu. Na druhou stranu se neodvážili svůj postoj vůči němu deklarovat podobným způsobem, kterého nakonec Fabián jistě hořce litoval. Proto nebudeme daleko od pravdy, když konstatujeme, že přinejmenším napjaté vztahy mezi aktéry onoho incidentu doprovodily všechny jeho účastníky až do hrobu.

Zdalo by se, že finanční postih z roku 1581 ochromil na delší čas Fabiánovy obchodní aktivity, ale opak je pravdou. To pouze svědčí ve prospěch faktu, že jeho příjmy dosahovaly ve srovnání s ostatními Příbořany mnohem větší výše. V březnu 1582 totiž zakoupil za pětáctyřicet zlatých zahradu „*za vodů*“ a v prosinci téhož roku pak ještě paseku „*za Freywaldem*“.²³ K dalšímu rozšíření již tak velkého Fabiánova majetku došlo v roce 1585, kdy jej obdaroval biskup Pavlovský „...*šetřice tolikéž Ondřeje Fabiána, písaře našeho duochodního ukvaldského služeb a pilné bedlivosti, které předkům našim i nám činil a činiti nepřestává...*“ dalšími třemi pasekami a klučinou, a co víc, osvobodil jej od veškerých platů z toho vyplývajících. Toto právo se však mělo vztahovat pouze na jeho osobu, nikoliv již na Fabiánovy potomky.²⁴ V této souvislosti zřejmě biskup reagoval na rodinné poměry svého hukvaldského duchodního písaře. Ten se zřejmě již někdy před rokem 1585 oženil s jistou Kateřinou, pocházející snad rovněž z Příbora. Společně pak vychovali několik dětí, přičemž dospělosti se zcela jistě dožili tři synové Ondřej, Pavel a Petr.²⁵ Ondřej Fabián i po roce 1585 dále cíleně rozhojňoval svůj pozemkový majetek a již v roce 1586 zakoupil dalších šest pasek za celkovou sumu 72 zlatých, mezi nimi i paseku, kterou dříve držel jeho předchůdce ve vrchnostenské kanceláři, Mikuláš Stehlík.²⁶ Skutečný společenský vzestup však našemu duchodnímu písaři zajistila až další biskupova donace z prosince 1595, na jejímž základě se zařadil k privilegované, nepřítli široké vrstvě tzv. svobodných dvořáků, tedy majitelů svobodného dvora. Ten Fabiánův se nacházel ve vsi Větrkovicích a Ondřej ho získal za čtyři sta zlatých od úředníka hukvaldského panství, biskupova bratra Valentina. Mezi ustanoveními privilegia zaujímalo čelné posta-

Zasedání městské rady

– vyobrazení z díla

P. Kristiána z Kolína *Práva městská království českého*, Praha 1579

vení jistě to, zajišťující hukvaldskému duchodnímu písaři jeho svobodnou držbu, aniž by musel odvádět jakékoliv dávky do biskupských duchodů. Určité omezení se poté vztahovalo na Ondřejovy potomky, kteří již byli osvobozeni pouze od většiny vrchnostenských robot vyplývajících z držby tohoto dvora „...*Ondřej Fabiánů, písař duchodní, má dvůr svobodný při vsi Jetřichovicích ležící, k městu Příboru přidělený, s rolemi k němu příslušejícími, s léskem v těch rolích ležícím, též třemi pasekami při lese Luhu příležitostmi, k t[o]mu má svobodu dříví v horách a lesích ukvaldských k němu bráti, dobytky své v lese Luhu svobodně i s budoucími potomky a držiteli toho dvoru pásiti, ryby v řece Lubini k svému stolu loviti a žádných robot z toho není povinno vykonávati, z kterýchžto užiteků a dvorů v[še]ch po smrti jeho dědicové a držitelé toho všeho dávati mají platu a na zámek donášeti o s[vatý]m Jiří -- 2 R., o svatým Václavě též...*“.²⁷

V době zisku svobodného dvora ve Větrkovicích Ondřej Fabián jistě ještě netušil, že jej čeká další životní vrchol, tentokrát na poli profesního vzestupu. Velmi výraznou měrou k němu přispěla situace, která nastala po smrti olomouckého biskupa Stanislava Pavlovského v roce 1598. Jen několik týdnů nato totiž narychlo složil svůj úřad i bratr zemřelého biskupa, Valentin, který spěšně opustil Hukvaldy a předal své pravomoci do rukou právě Ondřeji Fabiánovi.²⁸ Důvodem k odjezdu Valentina Pavlovského byla především rozsáhlá defraudace a hospodářský útlak, kterého se na hukvaldském panství v posledních letech dopouštěl. Hukvaldský duchodní písař proto přebíral správu panství za velmi pohnutých okolností, neboť

Vyobrazení Příbora na mapě
hukvaldského panství
z 2. pol. 17. století
sbírky Muzea Beskyd

poddaní se vzbouřili a odmítali vykonávat své robotní povinnosti do doby, než Valentin odčiní křivdy, kterých se na nich dopustil.²⁹ Pod tlakem okolností potvrdili administrátoři sede vacante Jan Štyrnský, Lukáš Laetus a Eliáš Hovorius dne 22. července 1598 Ondřeje Fabiána ve funkci prozatímního správce panství se všemi pravomocemi, kterými disponovali řádní úředníci, a to až do doby, než bude situace kolem Valentinova útěku vyřešena.³⁰ Ondřej Fabián, důchodní písař a správce panství v jedné osobě, byl tedy v danou chvíli rozhodně nejmocnějším mužem na hukvaldském dominiu. Alespoň zdánlivě se stal neomezeným vládcem nad všemi osedlými ve městech, městečkách i vsích tohoto rozlehlého panství, což jistě bystře vnímali a zároveň velmi nelibě nesli především jeho osobní nepřátelé z řad příborských měšťanů, nad nimiž se stahovala temná mračna. Právem totiž mohli očekávat od svého „*spolusauseda*“, usídleného nyní mnohem pevněji než kdy jindy na Hukvaldech, jeho odvrácenou tvář a obavy, že upadnou v jeho nemilost, se v horkých letních dnech roku 1598 jevily jako velmi reálné. Už se zřejmě asi nedovíme, zdali se za nastalé situace mnozí z nich snad nepokoušeli vetřít do Fabiánovy přízně, či naopak, jestli u většiny převládla jejich měšťanská hrdost a odhodlání setrvat v tichém odporu. Ať již byla pravda jakákoliv, je jisté, že všechny případné obavy se velmi záhy rozplynuly. Odpůrci a nepřátelé Ondřeje Fabiána byli následným vývojem událostí navíc jen utvrzeni ve svém postoji vůči němu a zaradovali se poté, co následoval jeho příkrý pád.

Ondřej Fabián se skutečně ze své nově nabyté pozice absolutně prvního muže na panství mohl těšit jen krátce. Pouze necelého čtvrt roku si tak vychutnával plnými doušky svého postavení a vlivu, nechával se unášet mnohdy falešnými projevy úcty, uznání a přízně svého okolí a jistě všech podřízených. Je proto velmi obtížné stanovit, zdali si byl již tehdy plně

vědom dopadů svého vlastního jednání, které, jak se záhy ukázalo, nebylo vždy jen zcela bezúhonné. Již v říjnu roku 1598, kdy byl administrátoři sede vacante vyzván, aby se dostavil jako každého půl roku do Kroměříže, aby tam složil účty z hospodaření na jemu svěřeném panství, si však musel být plně vědom toho, že ho čekají přinejmenším nepříjemné komplikace. Nezbyvalo mu ovšem nic jiného, než aby uposlechl a bez větších průtahů se vydal z Hukvald do „hanáckých Athén“. Po předložení patřičného účetního materiálu pak byly zjištěny rozsáhlé nedostatky a Ondřej Fabián, jakožto osoba zodpovědná za vedení a správu vrchnostenských důchodů na panství, byl následně obviněn ze zpronevěry a vsazen do kroměřížského městského vězení „...*Ondřeji, poněvadž [j]si se nemalých, než velikých vejstupkuov dopustil, z kterýchž nemalé škody na toto biskupství nám nyní svěřené se valí, jakž se to z hodnověrných zpráv lidí panství aukvaldského, i tvé[h]o vlastního přiznání, ano i z tvého počtu peněžitého i obilného, kterýž nám těmito dny učinil, nachází. My z povinnosti své, podle péče tohoto biskupství nám nyní svěřené, nechtíc, aby přehlídnutím našim co slavnému kostelu olomuckému ujíti mělo, nám k pomluvě a lehkosti, tebau se ujišťujem...*“.³¹ Z nastalé situace profitoval zejména další z řady příborských měšťanů, Jakub Čon, jinak Vlčovský, kterého společně s biskupským sekretářem Kašparem Neyberem administrátoři Jan Štyrnský, Lukáš Laetus a Eliáš Hovorius pověřili dočasnou správou panství.³² Ti pak zároveň podnikli kroky k urychlenému prošetření případu Ondřeje Fabiána. Na Hukvaldy byli kromě již zmíněného biskupského sekretáře za tímto účelem urychleně vysláni rovněž tehdejší kroměřížský hejtman, Lukáš Dembinský z Dembíně a na Střílném a důchodní písař téhož panství, Václav Lukavecký, aby „...*všecky jeho, Ondřeje věci, zvlášt spisys, registra, paměti, memoriály a co na papíře jest, zapečetil[i], kteréhožto pečeti auřad příborský má přítomen bejti a svau pečeť k těm věcem přidáviti, neb z toho, co se tam zapečetí, oni odpovídati povinni budau...*“.³³ Administrátoři navíc vyzvali představitele Příbora, aby byli všem výše jmenovaným při zajišťování důkazního materiálu maximálně nápomocni.³³ Následné vyšetřování pak ulehčil fakt, že se sám postižený ke svým pokleskům dobrovolně přiznal již záhy po vznesení obvinění, a to dle všeho z obavy před přísnějším postihem.

Otázkou zůstává, zda se Ondřej Fabián dopustil defraudace biskupských důchodů v době, kdy působil ve funkci správce panství (tedy dobrovolně a vědomě), anebo ho k tomu přinutil ještě za svého pobytu na Hukvaldech

bývalý hukvaldský úředník Valentin Pavlovský, jemuž podobné praktiky nebyly rozhodně cizí.³⁴ Ať již byla pravda jakákoliv, bylo nábíledni, že osud obou někdejších čelných představitelů patrimoniální správy hukvaldského panství spolu souvisel jako propojené nádoby. Případné propuštění Ondřeje Fabiána na svobodu tak bylo podmíněno především vyřešením kauzy Valentina Pavlovského. Jelikož se ale tento bývalý hukvaldský úředník dlouhou dobu úspěšně vyhýbal četným výzvám administrátorů, aby se dostavil na Hukvaldy a zde se zodpovídal z obvinění na něj vznesených, trávil Ondřej Fabián dlouhé týdny ve vězeňské kobce. Veškerou správu jeho soukromého majetku tak musela převzít manželka Kateřina společně se třemi syny. Vyhlídky na návrat jejího muže do Příbora se nezdály být rozhodně růžové ani na jaře roku 1599, kdy se zoufalá Kateřina Fabiánová odhodlala k cestě do Olomouce, aby za propuštění svého chotě z vězení prosila samy administrátory. Ti Ondřeji Fabiánovi pouze dovolili na základě „...manželky jeho slzavej prosby...“ prožít blížící se velikonoční svátky v domácím vězení na kroměřížském zámku, což také nařídili v listu adresovaném kroměřížskému hejtmanovi.³⁵ Dochovaný archivní materiál nám žel neskýtá natolik detailní pohled do sledované problematiky, abychom na jeho základě mohli vynést přesný soud nad tím, kdy byl Ondřej Fabián propuštěn na svobodu. Víme pouze, že uprostřed léta roku 1599 se na základě zásahu samého císaře Rudolfa II. konečně dostavil před zemské soudce bývalý hukvaldský úředník Valentin Pavlovský.³⁶ V důsledku této informace pak lze kalkulovat s návratem Ondřeje Fabiána do svého rodného města snad někdy v průběhu srpna roku 1599.³⁷ Pobyt v kroměřížském vězení ovšem znamenal definitivní a velmi neslavný konec jeho více než dvě desetiletí trvající kariéry v biskupských službách. V dalších letech se proto setkáváme s jeho osobou jen jako s příborským městským písařem.

Již v době krátce po svém osobním a společenském vzestupu v roce 1595 se nám Ondřej Fabián jeví jako typický renesanční člověk se sklony k velkým činům, kterými si chce získat dlouhotrvající slávu, která by byla jeho „nesmrtelným“ odkazem tím, že se stylizoval do role křesťanského dobrodince. Je těžké odhadnout,

nakolik zde hrála roli jeho osobní zbožnost, či vliv prostředí biskupa Pavlovského, každopádně na základě písemné formy, kterou vtiskl znění jím založené fundace, je možno sledovat jeho vidění světa. Celková výše kapitálu této fundace činila celých dvě stě zlatých a její výnos měl být použit ve prospěch příborského špitálu.³⁸ Po návratu z vězení v Kroměříži v roce 1599 si Ondřej Fabián byl jistě velmi dobře vědom své pozice v rámci města a věděl rovněž, že cesta k výnosnému úřadu důchodního písaře je již nadobro uzavřena. Nezbyvalo mu tedy již nic jiného, než se pokusit alespoň částečně zmírnit dopady jeho potupného konce v biskupských službách. Právě v tomto období se tedy ve zvýšené míře angažoval v náboženském životě Příbora. Dne 8. prosince 1603 se pak společně s dalšími spolubratry dočkal kanonického založení náboženského bratrstva „*Panny Marie, počaté bez poskvrny prvotního hříchu*“ při menším kostele sv. Valentina, o které se společně s tehdejším příborským farářem Vavřincem Affeliem největší mírou zasloužil.³⁹ Snad proto stanul Ondřej Fabián v čele této konfraternity coby její první rektor.⁴⁰

Ondřej Fabián nashromáždil za svůj život vcelku velké bohatství, vyplývající z jeho vysokých příjmů, ale rovněž i přízně biskupa Stanislava Pavlovského. Za svůj osobní vzestup a majetek však nakonec zaplatil tento pozoruhodný měšťan nejvyšší daň. Dne 14. září roku 1610 se totiž ve svém šenkovním domě stal obětí úkladné loupežné vraždy, jak jsme zpraveni z jeho epitafu umístěného v kapli sv. Urbana při farním kostele Narození panny Marie v Příboře „*slovutný muž Ondřej Fabián, písař radní města Příbora, jenž 14. septembra léta 1610, jsouc v příbytku svém, až do mozku zraněný nalezen, z tohoto světa časnou smrtí sešel*“.⁴¹ Rekonstrukce nesporně pozoruhodného životního příběhu tohoto důchodního písaře nám dovolila poznat nejen mnohé z běžného života v prostředí renesančního města na severovýchodním cípu Moravy, ale rovněž jsme prostřednictvím Ondřeje Fabiána a jeho osudů mohli blíže proniknout do problematiky spojené s činností aparátu patrimoniální správy na sklonku 16. století. Nezbyvá, než s trochou nadsázky za tuto možnost ústřední postavě tohoto příspěvku poděkovat.

POZNÁMKY

1 Není známo, kdy přesně došlo k založení zdejšího soukenického cechu, jeho existenci však předpokládáme již kolem poloviny 16. století. Jistým dokladem jeho existence je až dochovaný mosazný typář cechu z roku 1585. Viz: Státní okresní archiv (dále jen SOkA) Nový Jičín, fond Cech soukenický Příbor, inv. č. 25. Doklady o činnosti jednotlivých soukeníků (nikoliv o jejich organizaci v cechu) máme dochovány již dříve. Viz: např. Zemský archiv (dále jen ZA) v Opavě, pobočka Olomouc, fond Ústřední ředitelství arcibiskupských statků Kroměříž (dále jen ÚŘAS), inv. č. 2253, sign. E 1, fol. 14.

2 Formálně bylo postavení města v rámci panství potvrzeno ovšem až vydáním tzv. velkého privilegia olomouckým biskupem, kardinálem Františkem z Ditrichštejna, dne 21. listopadu 1615. Na jeho základě se mj. Příbor vymanol z vlivu vrchního práva města Ostravy a nadále měl brát právní naučení z Olomouce „...*Těž jakož jsau v těžkých rozepřích před ně přednášených, pro naučení právní do města našeho Ostravy před tím až posavad se utíkávali a tam ho žádávali, již nyní ani budaucně toho jmiti nechceme, nežli aby měli budaucně příčinu víceji a víceji v pořádkách a obyčejích právních prospívati a mezi sebe rozšafných*“.

- lidí měšťan[ů] dostávati, tomu chceme, aby již napotom taková naučení právní z města Olomouce brali a to za vyšší právo znali a my jim to taky při Olomučanech, aby je Příborské za syny právní přijali, objednatí chtějí ráčíme...". Viz: SOKA Nový Jičín, fond Archiv města Příbora (dále jen AMP), inv. č. 21, opis viz: ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond Arcibiskupství Olomouc (dále jen AO), inv. č. 121, pag. 35 - 67, výrazně zkrácená edice pramene viz: Chobot, Karel - Baletka, Tomáš (ed.): Privilegia měst, městeček a vsí z území okresu Nový Jičín z let 1293 - 1775. Nový Jičín 1999, s. 64 - 65. V roce 1617 se pak Příbor stal na dalších šest let dokonce nájemcem a tedy i vrchností celého hukvaldského panství. Viz: ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond AO, inv. č. 124, sign. D, pag. 33 - 45. K rozvoji města v 16. - 17. století viz: např. Pokorný, Ferdinand: Příborský okres. Vlastivěda moravská. Brno 1917, s. 72 a násl., Schwarz, František: Příbor v 16. a 17. století. Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín 17, 1976, s. 15 - 26, Mocek, Michal: Příbor 1251 - 1650. Nový Jičín 1992, s. 44 a násl., Žáček, Rudolf: Příborsko a Příbor v 17. a 18. století. In: Piaristé v Příboře. Nový Jičín 1995, s. 13 - 29, Jurok, Jiří: Příbor v 16. - 18. století a piaristické gymnázium. In: Piaristé v Příboře. Nový Jičín 1995, s. 30 - 53, Jurok, Jiří - Kovářová, Stanislava - Loukotka, Lubomír - Vlach, Bohumil: Dějiny Příbora. Nový Jičín - Příbor 2002, s. 43 a násl.
- 3 SOKA Nový Jičín, fond AMP, inv. č. 13, opis viz: ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond AO, inv. č. 2927, 2928, sign. E II b 10/5, edice pramene viz: Chobot, Karel - Baletka, Tomáš (ed.): c. d., s. 54 - 55.
 - 4 Ten zastával úřad důchodního písaře na hukvaldském panství nejméně v letech 1574 - 1577. Viz: ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond AO, inv. č. 73, sign. 13, fol. 16, tamtéž, fond AO, inv. č. 79, sign. 15, fol. 130. Srovnej Štěpán, Jan: Úředníci a personál na stolních panstvích olomouckého biskupství v druhé polovině 16. století. In: Olomoucký archivní sborník 3, 2005, s. 65.
 - 5 K této travičské kauze viz: Breitenbacher, Antonín: Spor biskupa Pavlovského s moravským soudem zemským o soudnictví nad kněžstvem. ČMM 30, 1906, s. 97 - 137, týž: Příspěvek k dějinám reformace moravského kléru za biskupa Stanislava Pavlovského. ČMM 31, 1907, s. 152 - 176, týž: K otravě biskupů olomouckých. ČMM 31, 1907, s. 444 - 445.
 - 6 ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond ÚŘAS, inv. č. 2253, sign. E 1, fol. 10.
 - 7 Národní archiv Praha (dále jen NAP), fond Morava, inv. č. 4107.
 - 8 ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond ÚŘAS, inv. č. 2254, sign. E 2, fol. 364.
 - 9 Na základě soupisu z roku 1555 sestával konglomerát přímých biskupských držav z osmi panství, a to kroměřížského, mírovského, osoblazského, kelečského, vyškovského, libavského, tzv. komorních statků poblíž Olomouce a konečně i panství hukvaldského. Viz: ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond AO, inv. č. 3945, sign. C 6, č. k. 1812, fol. 1 - 14. Srovnej Jirásek, Jiří: Poddání na panství olomouckého biskupství v druhé polovině 16. století. In: Rozpravy Československé akademie věd 67, 1957, sešit 10, s. 29, týž: Růst pozemkového vlastnictví olomouckého biskupství v letech 1555 - 1636. Sborník Matice moravské 81, 1962, s. 182 - 190.
 - 10 Mensální statky olomouckého biskupství byly ve srovnání se světskými dominií i přesto spravovány mnohem nižším počtem osob, rovněž struktura celého správního aparátu byla odlišná. Obecně ke struktuře a vývoji patrimoniální správy viz: Hanzal, Josef: Patrimoniální úředníci a úřady v době předbělohorské. SAP 19, 1969, s. 444 a násl., nejnověji Janák, Jan - Hledíková, Zdeňka - Dobeš, Jan: Dějiny správy v českých zemích. Praha 2005, s. 229 a násl. Konkrétně ke správě mensálních statků viz: Jirásek, Jiří: Poddání..., s. 7, Balcárek, Pavel: Kancelář kardinála Ditrichštejna a správa biskupských statků před Bílou horou. In: SAP 28, 1978, s. 103, Roubic, Antonín: Správa statků olomouckého (arci)biskupství od 16. století. In: SAP 31, 1981, č. 2, s. 437, Štěpán, Jan: c. d., s. 59, Al Saheb, Jan: Urbář panství Hukvaldy z roku 1581 (diplomatický rozbor pramene a jeho písaři). In: Olomoucký archivní sborník 5, 2007, s. 89 - 108, týž: Siroťčí agenda na mensálních statcích olomouckého biskupství v 16. a 17. století na příkladu hukvaldského panství, Časopis Matice moravské 2008 (v tisku), týž: Instrukce olomouckého biskupa Viléma Prusinovského z Víckova pro hukvaldského úředníka z roku 1570. In: Sborník Státního okresního archivu Frýdek-Místek 8, 2007, s. 7 - 27.
 - 11 Černý, Václav: Hospodářské instrukce. Praha 1930, s. 61 - 62, Jirásek, Jiří: Poddání..., s. 5 - 7, Hanzal, Josef: Hospodářské patrimoniální účty předbělohorského období. SAP 16, 1966, s. 397 - 419, Balcárek, Pavel: c. d., s. 103, Roubic, Antonín: c. d., s. 437, Štěpán, Jan: c. d., s. 59. Povinnosti hukvaldského důchodního písaře jsou podrobně popsány v instrukci z roku 1570.*Item písaři poručiti registra sobě tak spraviti má, aby předkem důchody stálé, pořad kteréž jeho mi[l]o[s]ti stále vycházejí a při tom i kdy co platu stálého na kom přibude, pospolu zvláště a potom teprva běžné a na těch také kdy by co přibýlo, neb nedostávalo, jeho mi[l]o[s]ti to pořádně, na kom co z jaké příčiny přibýlo neb schází, ukazoval. Z takoveh pak registr příjmů i vydaní peněžitého, při tom tolikéž z koní, klisen, volů, krav, ovec, sviní, husí, slepic, vajec, ryb, obilí i jiných všelijakých též příjmů i vydaní, každého půl léta počet pořádný jeho milosti, aby činíval...* Z dalšího znění instrukce vyplývá, že důchodní písař měl na starosti rovněž na starosti dohled nad vrchnostenským pivovarem, hajnými apod. Společně s hukvaldským úředníkem navíc disponoval klíči od truhlice se všemi peněžními důchody panství. Viz: Al Saheb, Jan: Instrukce... s. 13 - 14.
 - 12 ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond AO, inv. č. 75, sign. 13 c, fol. 27.
 - 13 K episkopátu biskupa Jan Mezouna z Telče a následném dlouhém období sede vacante viz: Navrátil, Bohumil: Biskupství olomoucké 1576 - 1579 a volba Stanislava Pavlovského. Praha 1909, s. 62 a násl.
 - 14 K tomu nejnověji s přihlédnutím k poměrům na hukvaldském panství viz: Al Saheb, Jan: Pramen k rekatolizaci Moravy v 16. století. In: Práce a studie Muzea Beskyd 16, 2005, s. 56 - 60, týž: Církevní-správní poměry na Místecku do roku 1716. Studia Comeniana et historica 73 - 74, 2005, s. 74 - 93.
 - 15 ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond ÚŘAS, inv. č. 2493, sign. K I b 2/4, tamtéž, fond ÚŘAS, inv. č. 2620, sign. N I c 5/2, tamtéž, fond ÚŘAS, inv. č. 2567, sign. M I b 3/3, tamtéž, fond ÚŘAS, inv. č. 2568, sign. M I b 4/2, tamtéž, fond ÚŘAS, inv. č. 2631, sign. O 2.
 - 16 Podrobněji k okolnostem vzniku urbáře viz: Al Saheb, Jan: Urbář... (v tisku).
 - 17 ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond AO, inv. č. 88, sign. C, fol. 49, tamtéž, fond ÚŘAS, inv. č. 2253, sign. E 1, fol. 25, tamtéž, fond ÚŘAS, inv. č. 2254, sign. E 2, fol. 36. Ondřej Fabián tak rozšířil svoji dosavadní pozemkovou držbu, neboť zřejmě dědictvím po otci získal polovinu čtvrti (dobová plošná míra) poblíž Příbora, z níž odváděl do biskupských důchodů každoročně 2 groše a 3 bílé peníze. Viz: ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond ÚŘAS, inv. č. 2253, sign. E 1, fol. 10.
 - 18 Obecně k rozvrstvení městské společnosti a určujícím znakům městských elit v době předbělohorské viz: Sulitková, Ludmila: Domy s právem nálevu piva a vína ve středověkém a raně novověkém Brně. In: Acta historica et museologica universitatis Silesianae Opaviensis, řada C, 2, 1995, s. 59 - 71, táž: Měšťané, jejich společenství a elity v Brně v předbělohorském období. In: Královská a poddanská města od své geneze k protoindustrializaci a industrializaci. Příbor 2001, s. 115 - 123, Fejtová, Olga: Příspěvek ke studiu života měšťanské společnosti doby předbělohorské. In: Seminář a jeho hosté. Praha 1992, s. 181 - 187.
 - 19*Andrys Skůpý prodal grunt svůj Ondřeji písaři, synu Fabiánovu, při něm roli, stodolu, dvě paseky, záhony na nivách, náčiní pivné, malých i velikých kusův 10 kusův, komiček dřevěných 12, cínový žydlik jeden, dvě koryta piv[ní], jednu kádi, 1 stuol, 1 stolic...* Viz: SOKA Nový Jičín, fond AMP, inv. č. 98, sign. E 6 - 1, fol. 241 - 246. Dne 5. října 1581 pak od téhož Andryse Skůpého koupil Ondřej Fabián za dvacet pět zlatých i zahradu na horním předměstí Příbora. Viz: SOKA Nový Jičín, fond AMP, inv. č. 106, sign. E 6 - 9, fol. 148.
 - 20 Obecně k pivovarnictví na Moravě před Bílou horou viz: Jirásek, Jiří: Pivovary na Moravě koncem 16. století. Časopis moravského musea 47, 1962, s. 67 - 76, k organizaci práva várečného v Příboře viz: Mocek, Michal: c. d., s. 66 - 67.
 - 21 SOKA Nový Jičín, fond AMP, inv. č. 109, sign. E 6 - 12, fol. 225 - 226.
 - 22 K vnímání a významu morální bezúhonnosti v tehdejší městské společnosti na příkladu Příbora a Ostravy viz: Al Saheb, Jan: Dva případy odhalení cizoložství v měšťanském prostředí na sklonku 16. století. Vlastivědné listy 32, 2006, č. 2, s. 4 - 7.
 - 23 SOKA Nový Jičín, fond AMP, inv. č. 106, sign. E 6 - 9, fol. 150 - 151, tamtéž, fond AMP, inv. č. 98, sign. E 6 - 1, fol. 241 - 246.
 - 24*Kterýchžto pasek on v svobodném užívání nyní i na budoucí časy býti má, bez všelijaké překážky naší i budaucích potomkův našich, biskupuův olomouckých. Věšák sobě i budaucím potomkům našim, biskupuům olomouckým znamenitě vymínujeme a pozůstavujeme, kdyby koli jeho, Ondřeje Fabiána nestálo, tehdy potomci a držitelé těchž pasek nám i budoucím potomkům našim, biskupuům olomouckým nyní i na budoucí časy platu stálého ročně 15 gr. alb., totiž polovici o svatým Jiří a druhú polovici o svatým Václavě dávati na zámek náš Ukvaldy spravovati a takových kusů pasek v svobodném užívání bez všelijaké překážky nyní i na budoucí časy býti mají...* Viz: ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond AO, inv. č. 88, sign. C, fol. 163.
 - 25 SOKA Nový Jičín, fond AMP, inv. č. 102, sign. E 6 - 5, fol. 557 - 561, tamtéž, fond AMP, inv. č. 153. Blíže k osobnostem synů Ondřeje Fabiána viz: Jurok, Jiří - Kovářová, Stanislava - Loukotka, Lubomír - Vlach, Bohumil: c. d., s. 79.
 - 26*Item Ondřeji Fabiánovi, písaři důchodnímu, prodána paseka Stehlíkovská, paseka Tomáše Fontány, kůsek paseky Urbana Kožíšníka, též paseky Mechlowské, Finkovské a Mýteňské, za sumu -- 72 R., platiti má při každým platu po 5 R. a platu dávati má o s[vatý]m Jiří -- 1 R., 2 gr., o svatým Václavě tolikýž...* Viz: ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond ÚŘAS, inv. č. 2254, sign. E 2, fol. 15, tamtéž, fond ÚŘAS, inv. č. 2253, sign. E 1, fol. 15 - 16, tamtéž, fond AO, inv. č. 88, sign. C, fol. 170. Dne 10. února pak Ondřej Fabián přikoupil ještě další paseku „*při starém Luhu*“ od Lukáše Rozka za 26 zlatých, po roce 1598, již ve funkci městského písaře v Příboře, pak zakoupil další zahradu od Ondry Dankového za 16 zlatých. Viz: SOKA Nový Jičín, fond AMP, inv. č. 106, sign. E 6 - 9, fol. 151, 178.
 - 27 ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond ÚŘAS, inv. č. 2253, sign. E 1, fol. 16 - 17, tamtéž, fond ÚŘAS, inv. č. 2254, sign. E 2, fol. 26 - 27. Srovnej Dohnal, Miloš: Hukvaldské panství a olomoučtí biskupové v době předbělohorské. In: Sborník prací Ostravské univerzity, Historica 1, 1993, s. 26. O omezování práv svobod-

- ných dvořáků v průběhu 16. a 17. století viz: Hosák, Ladislav: Svobodné dvory na Moravě v letech 1580 - 1680. Časopis vlastenecké společnosti muzejní v Olomouci 25, 1925, s. 49 - 70, Radimský, Jiří: Svobodné dvory na Moravě po válce třicetileté. Časopis vlastenecké společnosti muzejní v Olomouci 58, 1949, s. 160 - 166, Matějka, František: Cesta poddaného lidu na Moravě ke znevolnění. Brno 2000, s. 93. Snaha zlomit svobodné dvořáky a podrobit je moci jednotlivých vrchností je patrná i ze strany moravského zemského sněmu, který vydal v tomto směru nejedno usnesení. Viz: Moravský zemský archiv Brno, fond A 6, sněmovní tisky, č. k. 12.
- 28 „...než toliko písaři důchodnímu a věrnému poddanému vašich milostí, které již přitom zámku u dvou sešlých pánů biskupů olomouckých v službě trval a vždycky jej hodného s počtem jeho býti uznali, i prve, kdy [j]sem koli po potřebách jeho knížecí milost i tudíž na statek svůj sjížděl, jemu pod ochranu a opatrování zámek i jiné svěhováno bylo, jsem jemu to tak do příjezdu vašich milostí světil...“. Viz: NAP, fond Morava, inv. č. 4107.
- 29 K tomu viz: Žáček, Rudolf: Přehled dějin protifeudálního odboje na Frýdecko-Místecku. Frýdek Místek 1980, s. 21.
- 30 „...Opatrní města, městečka, robotní vesniček panství aukvaldskému biskupství knížectví olomouckého přináležející, nám milí. Oznamujeme vám, že [j]sme Ondřeje Fabiána, písaře důchodního panství aukvaldského k spravování a opatrování zámku i všeho toho aukvaldského panství zatím, až by pan Valentin Pavlovský, auředník, který to prve na sebe přijal, aneb jiný potom sem dosazen byl, nařídili a postavili. Protož vám všem poddaným k tomuž panství aukvaldskému příslušejícím i čeládce zámkové i dvorské poračujeme, že se tímž Ondřejem Fabiánem, písařem důchodním aukvaldským, spravovati a k němu v příležitostech a nastalých potřebách, jakožto od nás vystaveným, zření a autočistě [j]sme, jmiti budete...“. Viz: ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond AO, inv. č. 112, sign. 35, fol. 8 - 9. Ke správě panství v době po útěku Valentina Pavlovského viz: tamtéž, fond Metropolitní kapitula Olomouc (dále jen MCO), inv. č. 3590, sign. Fa 12/2, č. k. 219.
- 31 ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond AO, inv. č. 112, sign. 35, fol. 42 - 43.
- 32 ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond AO, inv. č. 112, sign. 35, fol. 35, 42.
- 33 „...a což tak od nás jim k vyřízení poručeno jest, aby to všechno v náležitou exekuci uvedli, jim v tom všelijak, jak by toho potřeba ukazovala, nápomocni budete...“. Viz: ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond AO, inv. č. 112, sign. 35, fol. 42 - 43.
- 34 O tom svědčí velké množství dochovaného pramenného materiálu týkajících se záležitosti Valentinova útěku z Hukvald na svůj statek v Golasovicích v pštinském knížectví, ale rovněž i zápis v zemských deskách půhonných a nálezových jmenovaného knížectví. Viz: Archiwum Państwowe w Katowicach, Oddział w Pszczynie, fond Archiwum książąt pszczyńskich, sign. X - 297, fol. 10 - 11.
- 35 „...Odsíláme vám příležitě suplika[ci] Ondřeje Fabiána z vězení městského, tu skrze manželku svou nám podanau. Z ní čeho při nás poníženě pohledává, poračujeme. Kdež mohau my téhož Ondřeje i manželky jeho slzavej prosby oslyšeti, vám poračujeme, po[ně]vadž ty slavné hody velikonoční před rukama jsau, chci on předně tělo své z tej tam neřesti osvěžiti, potomně také způsobem křesťanským podle povinnosti jako věrný křesťan se pánem Bohem v ty svátky se smířiti a bídau svou duši pokrmem nebeským opatřiti, že jeho z toho vězení městského na zámek pod dostatečným rukojmím propustiti dáti poručíte. Jestli by pak tak nakvap rukojmí shledati a dostati nemohl, to tak opatřiti hleďte, aby on, Ondřej, z zámku nikam kromě kostela v ty svátky nevycházel a pryč neušel a tam na zámku aby zůstával do dalšího našeho vám v příčině jeho nařízení a poručení...“. Viz: ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond AO, inv. č. 112, sign. 35, fol. 101.
- 36 ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond MCO, inv. č. 3590, sign. Fa 12/2, č. k. 219, fol. 97 - 98.
- 37 V Příboře se Ondřej Fabián nacházel zcela jistě již v říjnu 1599, kdy byl přítomen narovnání sporu s osedlými ze vsi Věska o „zasedlé“, tedy nevykonané roboty. Viz: SOKA Nový Jičín, fond AMP, inv. č. 109, sign. E 6 - 12, fol. 146. V roce 1604 pak dále rozšířil svůj osobní majetek příkoupením další zahrady, a to od Jiřika Krysty za 20 zlatých. Viz: tamtéž, fond AMP, inv. č. 106, sign. E 6 - 9, fol. 126.
- 38 SOKA Nový Jičín, fond AMP, inv. č. 102, sign. E 6 - 5, fol. 1 - 2, tamtéž, fond AMP, inv. č. 153, fol. 102 - 103. V literatuře viz: Mocek, Michal: c. d., s. 48.
- 39 Za tuto informaci děkuji Mgr. Vladimíru Maňasovi.
- 40 „...[Ondřej Fabián], který dočkáje vyzdvižení toho bratrstva, kterého rektorem prvním byl...“. Viz: SOKA Nový Jičín, fond AMP, inv. č. 153, fol. 102 - 103.
- 41 Wolný, Gregor: Die Markgrafschaft Mähren. Topographisch, statistisch und historisch Geschildert I. Band, prerauer Kreis. Brünn 1835, s. 172, Ugwitz, Antonín: Moravské Kravařsko. Příbor 1898, s. 292, Pokorný, Ferdinand: Příborský okres. Vlastivěda moravská. Brno 1917, s. 58, 77, Jurok, Jiří - Kovářová, Stanislava - Loukotka, Lubomír - Vlach, Bohumil: c. d., s. 58, 78 - 79.

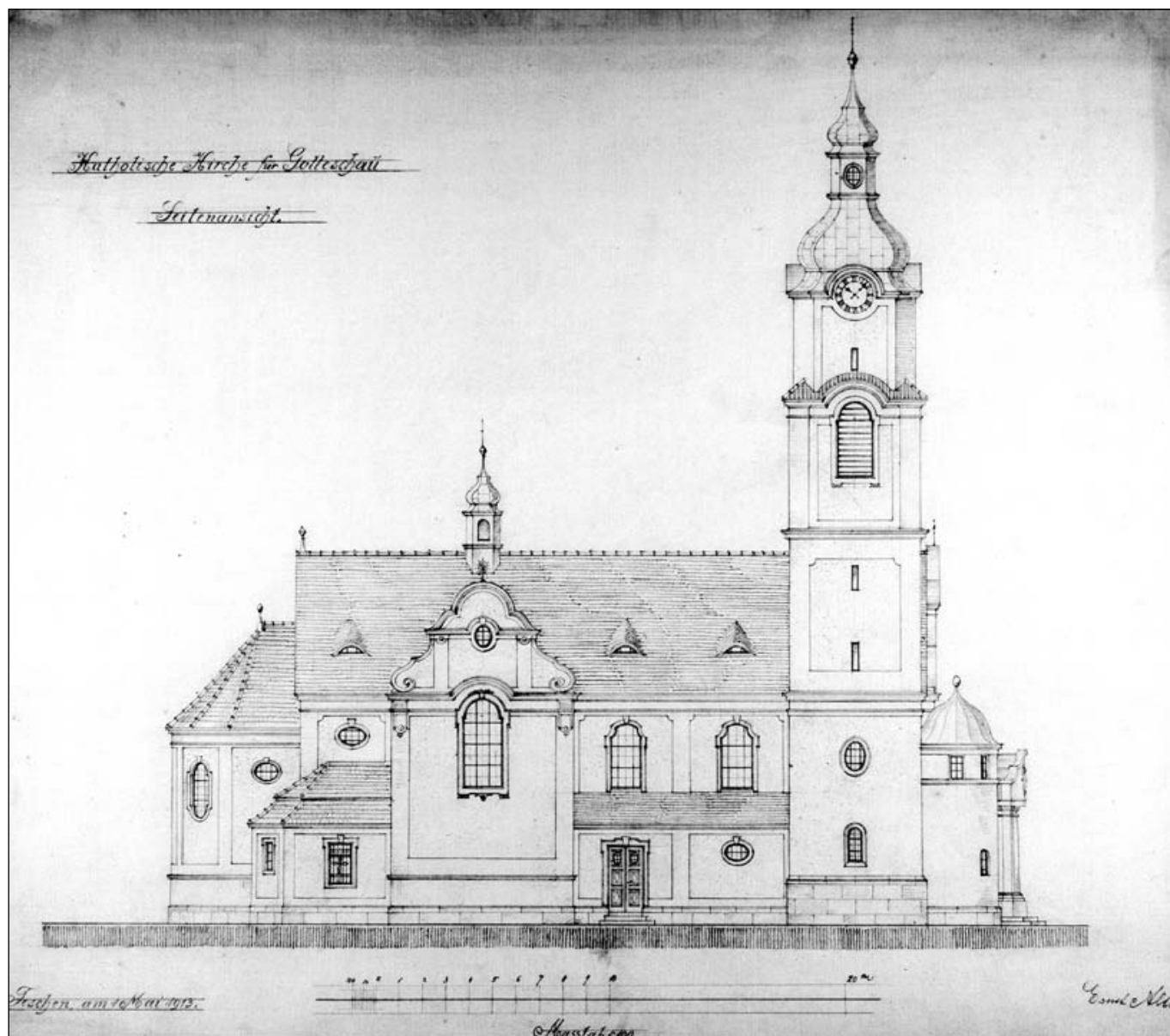
Neznámé prameny k dějinám kostelů v okolí Těšína z přelomu 19. a 20. století

Bogusław Czechowicz

V Zemském archivu v Opavě se ve fondu Knížecí komora těšínská nachází složka foliového formátu (inv. č. 366) obsahující třicet pět tabel s plány především sakrálních staveb z Těšína a čtyř míst v jeho okolí (Hažlachy, Holešova, Hradce a Visly). Tabely jsou očíslovány 1 - 35. Tato jednotka je v inventáři fondu označena jako „Stavební plány patronátních budov v Polsku 1879 - 1913“. Je zjevné, že tento materiál může být prospěšný v bádání o sakrálním umění. Poněvadž se velmi často jedná o důkladnou projekčně - stavební dokumentaci, může být její znalost rovněž prakticky využita při opravách svatých.

Značná část dokumentace se týká farního kostela v Holešově (p. Goleszów). Pochází ze dvou období. K roku 1895 je datován rys tuší podmalovaný akvarelem (č. 17) s názvem „Provisorischen Glockenthurm für die

Pfarrkirche in Golleschau“, datovaný v Těšíně 19. srpna 1895, níže se nachází otisk razítka s textem „ERZHERZOGLICHES / Bau- und Ingenieuramt / TESCHEN“ a nečitelný podpis patřící zřejmě Albínu Prokopovi (1835 - 1916), architektu působícímu v Těšíně a okolí od roku 1871. Vedle továrních a inženýrských budov a také přestavby frýdeckého zámku vybudoval kostel v Trinci (1883) a rovněž dřevěný kostel v blízké Bystřici nad Olší v letech 1895 - 1897.¹ Výkres obsahuje čtyři vodorovné průřezy, dva svislé a také dva pohledy na nevelkou dřevěnou zvonici určenou k zavěšení dvou zvonů. Podpis stejného architekta je možno spatřit na výkresu označeném číslem 18, vypracovaném podobnou technikou a opatřeném identickým razítkem s tím rozdílem, že je datován 4. května 1895. Jeho název zní: „Dachstuhl ab dem Presbyterium der kathol.

Návrh na kostel v Holešově,
Ernst Aldmann, TK, 366-35
Sbírký Zemského archivu
v Opavě

Kirche in Golleschau“. Nákras představuje vodorovný i svislý průřez konstrukce střechy presbytáře. Z roku 1892 pak pocházejí výkresy obsahující průřezy střešní konstrukce kostela (č. 12 a 13; druhý z nich podmalován akvarelem), a také projektový výkres věžičky s názvem „Sanctusthürmschen für die Kirche in Golleschau“ s datem 22. září roku 1898 (č. 27). Tyto plány jsou rovněž označeny podpisem, který jsem interpretoval jako signaturu Albína Prokopa. Do tohoto souboru náleží zcela jistě (ve smyslu autorském i chronologickém) nedatovaný projekt stodoly v majetku holešovského faráře („Wieder – Aufbau / der abgebrannten Schaune bei der kath. Pfarre / in Golleschau“, 1:100, pohledy a průřezy, č. 11).

Několik výkresů se pojí se záměrem výstavby nového kostela v Holešově. Pocházejí z roku 1913. Část z nich je v tomto souboru dubletní. Pod číslem dvě nacházíme tužkový pohled na severní fasádu (titul: „Katholische Kirche

für Golleschau“) s podpisem Ernst Aldmann. Výkresu č. 3, představujícímu vodorovný průřez západní části kostela, odpovídá výkres č. 10 s pohledem na část budovy od severu. V tomto souboru se navíc nacházejí vodorovné i svislé průřezy projektovaného kostela nebo jeho částí, např. střešní konstrukce, v měřítku 1:100 (č. 14 – 16, 20 – 21), všechny s již uvedeným razítkem a Aldmannovým podpisem.

Zmiňované výkresy E. Aldmanna se však nestaly podkladem k stavebním pracím v této vsi. Nynější kostel sv. Michaela zde byl vybudován v letech 1913 – 1921 podle projektu Maxe Wrany z Těšína.²

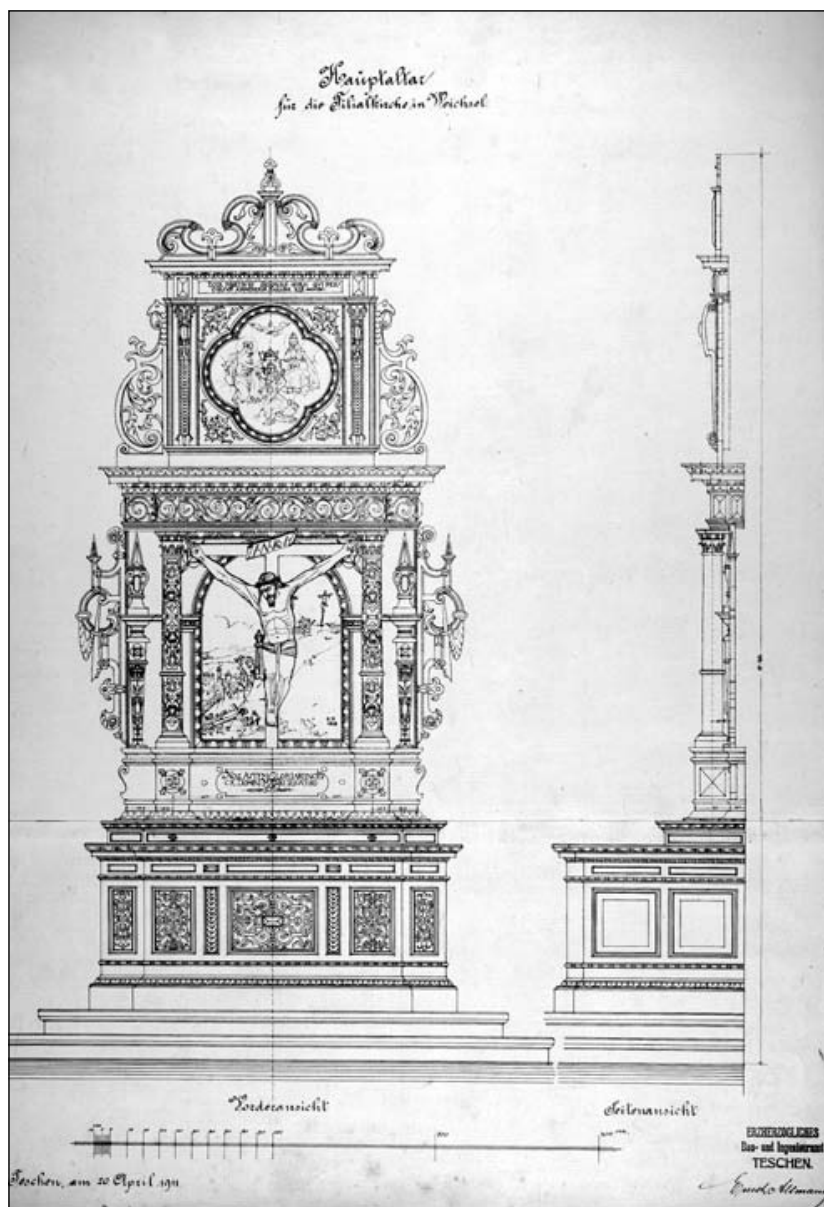
Neméně hojná je dokumentace vztahující se ke kostelu v Hradci (p. Grodziec). Stará svatyně, pocházející pravděpodobně z 16. století (1579?), byla rozebrána roku 1927, když zde v letech 1908 – 1910 povstal nový kostel.³ V opavském Zemském archivu se z toho roku dochovalo deset výkresů, rovněž signovaných

jménem E. Aldmanna. Pojmenovány jsou převážně „Kirche in Grodietz“ a provedené tuší. Obsahují pohledy na fasádu (č. 28, 30 – 33) a průřezy (č. 22, 24 – 26, 29) budovy v měřítku rovněž 1:100.

Ernst Aldmann je rovněž autorem dvou výkresů, z nichž jeden představuje pohled na severní fasádu filiálního kostela ve Visle (p. Wisła), druhý je projektem novobaročního oltáře tohoto kostela („Hauptaltar / für die Filialkirche in Weichsel“, č. 35, pohled z přední a boční strany). Pouze jeden výkres (č. 19), opatřený letopočtem 1904, se týká kostela v Hažlach (p. Haßlach), či lépe řečeno – jeho lavic („Kirchenbänke / für die Kirche in Haslach“). Obsahuje pohledy na lavice z různých stran a také vodorovný půdorys kostela se schématem rozmístění lavic v chrámové lodi. Poněvadž současný kostel zde byl vystavěn v roce 1906, je možno se domnívat, že výkres se vztahuje ke starší budově ze 17. století.⁴ Soubor doplňuje dokumentace měření (výkres č. 1 – vodorovný průřez a pohled na severní fasádu) farního kostela sv. Máří Magdalény v Těšíně. Tento výkres provedený tuší, s názvem: „PFARRKIRCHE TESCHEN“, není podepsán a pochází z doby okolo roku 1910.

Dochované materiály odhalují dosud neznámého, přinejmenším ve světle odborné literatury, architekta činného v Těšíně – Ernsta Aldmanna. Tohoto autora neuvádějí ani slovníky umělců. Přitom se jeví, že tato osobnost stojí za povšimnutí. Shromáždění dalších realizací týkající se jeho jména může vytvořit dostatečný základ k monografickému studiu tvorby tohoto architekta. Cihličkou i pobídkou do tohoto a ještě i jiných bádání může být tento příspěvek.

Ve stejném archivním fondu i ve stejné inventární jednotce číslo 366 se nacházejí také plány novogotického kostela v Kopernikach, vesnici položené zhruba v polovině cesty mezi Nisou (p. Nysa) a Vidnavou. Výkresy představují fasádu kostela (č. 4, 7 – 9) a také vodorovné i svislé průřezy (č. 5 – 7, 9). Výkres č. 9 je signován: „Neisse den 10 Juli 1879 / Der Königliche Baumeister / gez. Rösener“. V těchto projektech představený kostel byl vystavěn roku 1882 na

místě starší stavby, připomínané poprvé již roku 1272.⁵

Jiná jednotka v Zemském archivu v Opavě obsahuje projekty kaplí v Horním Údolí (dnes část města Zlaté Hory), zhotovené badatelům o baroku dobře známým Michaellem Kleinem z Nisy, architektem vratislavských biskupů. Těmto pramenům jsem již věnoval jinou studii, na kterou odkazují zainteresované čtenáře.⁶

Překlad: PhDr. David Pindur

Návrh na hlavní oltář kostela ve Visle, Ernst Aldmann, TK, 366-35
Sbírký Zemského archivu v Opavě

POZNÁMKY

- 1 Šífe o jeho práci Iwanek, W.: Słownik artystów na Śląsku Cieszyńskim. Bytom 1967, s. 31; Samek, B.: Umělecké památky Moravy a Slezska 1. Praha 1994, s. 321.
- 2 Małkowska – Holcerowa, T. – Małkowska – Jurczakowa, J. a kol.: Miasto Cieszyn i powiat cieszyński (Katalog zabytków sztuki w Polsce VI, Województwo katowickie 3). Warszawa 1974, s. 77 – 79. M. Wranu stejně jako E. Aldmanna neuvádí ve svém slovníku Iwanek, W.: c. d.
- 3 Gutowsky, E. a M.: Powiat bielsko – bialski (Katalog zabytków sztuki w Polsce VI, Województwo katowickie 2). Warszawa 1967, s. 57.

- 4 Małkowska – Holcerowa, T. – Małkowska – Jurczakowa, J. a kol.: c. d., s. 81 – 82.
- 5 Chrzanowski, T. – Kornecki, M.: Powiat nyski (Katalog zabytków sztuki w Polsce VII, Województwo opolskie 9). Warszawa 1963, s. 44.
- 6 Czechowicz, B.: Zapomniane górnicze mikrosanktuarium. Projekty kaplic w Horním Údolí autorstwa Michaela Kleina. In: Pielgrzymowanie i sztuka. Góra Świętej Anny i inne miejsca pielgrzymkowe na Śląsku, Wrocław 2005, s. 419 – 424.

Výtvarník Muzea Těšínska Pavel Žabka (*17. 5. 1942)

Ilona Pavelková

*Pavel Žabka
foto Martin Krůl*

V květnu letošního roku oslavil své významné životní jubileum Pavel Žabka, aranžér a výtvarník, dlouholetý externí spolupracovník Muzea Těšínska.

Narodil se před 65 lety v Nesluši na Kysucích. V roce 1958 ukončil učební obor aranžér v Bratislavě. V té době patřil k prvním absolventům tohoto oboru na Slovensku. V roce 1961 se přistěhoval do Ostravy. Své profesní vzdělání si dále rozšiřoval. V roce 1967 absolvoval dvouletou výtvarnou akademii v Ostravě a v roce 1986 ukončil studijní obor – propagace na střední škole v Havířově.

Aranžérství se věnoval od roku 1958. Byl zaměstnán v několika organizacích a podnicích, jako byly: Krajský svaz spotřebních družstev Žilina (1958-1960), Domácí potřeby Bánská Bystrica (1960-1961), Domácí potřeby Olomouc (1961-1969), dále pak Služby města Karviné (1969-1976) a OPOS Karviná, kde působil jako vedoucí útvaru propagace. Ve všech svých zaměstnáních získával desítky prvenství v ocenění výlohové tvorby. V celostátní soutěži pořádané u příležitosti 100. výročí narození Petra Bezruče získal 1. místo.

Od aranžování byl jen krůček k výstavnictví. Výstavnickou činností se začal Pavel Žabka

zabývat ve větší míře od roku 1968. Nejvíce zkušeností pro svou budoucí práci nabyl při spolupráci s ing. arch. Pražákem, se kterým realizoval výstavy s tematikou ochrany přírody a životního prostředí v Ostravě.

Od roku 1971 tvoří již samostatně. Realizace výstav obsahují jeho autorské prostorové a grafické řešení. Od roku 1988 začal v oboru výstavnictví a propagace samostatně podnikat. Do dnešního dne má na svém kontě přes 1263 různých výstav. Většinu z nich tvoří výstavy muzejní, které jsou jistým specifikem ve výstavní činnosti. Největší počet muzejních výstav vytvořil pro Muzeum Těšínska (kolem 538 výstav). S touto institucí spolupracoval od roku 1975. Právě v tomto roce se podílel aranžérskými a grafickými pracemi na realizaci stálé expozice „Život lidu na Těšínsku“. Výstavy, které pro Muzeum Těšínska v průběhu let zrealizoval, měly vždy vtip a nápad. Každá výstava obsahovala pokaždé nějaký nový prvek, který dovedl zaujmout návštěvníky. Další institucí, pro kterou vytvořil přes šest desítek výstav, byl Státní okresní archiv v Karviné. Okruh jeho působnosti byl velice široký. Vytvářel výstavy v mnoha českých zámcích a muzeích.

Výstavní činnost nepatřila zdaleka k jeho jediným výtvarným aktivitám. Psal libreta a scénáře k reklamním filmům a výstavám, projektoval několik výstav včetně maket a plánů. Po grafické stránce upravoval knížky a reklamní brožury, navrhoval vlaječky, pozvánky, odznaky.

Tento nápaditý a čínorodý člověk pracoval necelých dvacet let v odborových funkcích, pod jeho vedením vyrostlo přes 100 aranžérů, působil jako instruktor 90 učňů. V letech 1989-1993 byl předsedou podnikatelů okresu Karviná a byl členem okresní privatizační komise v Karviné.

Ve svém volném čase se věnoval ochotnickému divadlu. V poslední době se zabývá amatérským malováním a kresbou a také se zaměřil na provozování galerijní činnosti.

Vedení a pracovníci Muzea Těšínska přejí touto cestou Pavlu Žabkovi všechno nejlepší do dalších let, hodně zdraví a osobní pohody. Zároveň děkují za více jak 30 let intenzivní spolupráce, která svou profesionalitou výrazně podpořila prezentaci Muzea Těšínska nejen v regionu, ale i mimo něj. Za všechny odborné pracovníky muzea si dovoluji poděkovat za hezké, jedinečné a velice přínosné společné chvíle při instalacích muzejních výstav. Bylo nám ctí.

*Pavel Žabka
Realizace výstavy
„Partnerské město Orlová“
v Effretikonu ve Švýcarsku,
září 1995
Archiv Muzea Těšínska*

Přehled realizací výstav

- 1968-1969 Trenčín město módy
- 1968-1982 výstavy o životním prostředí Ostrava
- 1968-1980 BVV Brno
- 1976-2007 Muzeum Těšínska
- 1985-1992 Trenčín město módy, komplexní realizace výstavních pavilonů
- 1995-2007 Státní okresní archiv v Karvině
- 1996-2001 Městský úřad Karviná – zdravé město, komplexní realizace

Muzejní výstavy mimo region

- 1986 zámek v Kravařích
- 1998 zámek v Kroměříži
- 1990 zámek Hradec nad Moravicí
- 1999 zámek v Litomyšli
- 1999 zámek Strakonice

Realizace stálých muzejních expozic

- 1976 Muzeum v Českém Těšíně – grafické a aranžérské práce
- 1989 Turzovka (Jašík) – grafické a aranžérské práce
- 1990 Škola Kobeřice – grafické a aranžérské práce
- 1997 Městské muzeum v Kralupích nad Vltavou – grafické a aranžérské práce
- 1998 Technické muzeum Tatra Kopřivnice - expozice věnována Emilu Zátokovi, prostorové a grafické řešení, realizace
- 1999 Památník Františka Palackého Hodslavice – grafické a aranžérské práce
- 2001 Muzeum Těšínska, stálá expozice v Jablunkově „Z minulosti Jablunkova a okolí“ – grafické a aranžérské práce

Komplexní realizace výstav a expozic

- 1990 Moravské zemské muzeum Brno – „Na samém konci Dunaje“
- 1995 Region tour Brno – Expozice okresu Karviná
- 1997 Region tour Brno – Expozice okresu Karviná
- 1998 Region tour Brno – Expozice okresu Karviná
- Expotour Žilina – Expozice okresu Karviná
- Katovice – Expozice okresu Karviná
- 1999 Expotour Žilina – Expozice okresu Karviná
- Katovice - Expozice okresu Karviná
- 2000 Region tour Brno – Expozice okresu Karviná
- 2001 Muzeum Těšínska, Český Těšín dlouhodobá výstava „Obrázky z minulosti Těšínského Slezska“
- 2002 Muzeum Těšínska, Technické muzeum Petřvald, expozice „Tradice hornictví na Karvinsku“

Další akce

- 1977-1988 účast na akci „Havířov v květech“ s návrhy alegorických vozů s pohádkovou tematikou, které vyhrávaly první místa

Technické muzeum v Petřvaldě bylo slavnostně otevřeno 5. 12. 1997. P. Žabka realizoval tyto expozice: Tramvajová doprava na Ostravsku a Karvinsku, Větrné mlýny, Praní a žehlení prádla.

Výstavní síň Muzea Těšínska v Karvině, výstava Zapomenutá řemesla, 2003, realizace P. Žabka

Výstavní síň Musaion v Havířově, výstava Piráti, korzáři, bukanýři, 1999, realizace P. Žabka.

Foto archiv Muzea Těšínska

Přírodní památka – Vodopády Satina

Miroslav Skarka

Vodopády Satina,
kolem r. 1940
Sbírka pohlednic
Muzea Těšínska

Ačkoliv jsou dnes Beskydy prošpikovány hustou (a rostoucí!) sítí cyklostezek, turistických chodníků i lesních cest, dají se ještě nalézt kousky přírody, které jsou biologicky cenné a proto zasluhují i zákonnou ochranu. Jedním z nich je i v loňském roce nově vyhlášena PP Vodopády Satiny na k.ú. Malenovice. Je to asi jen 1 km dlouhý úsek potoka Satiny, který prudce

stéká z masivu Lysé hory nejprve Malenovickým kotlem, který byl již dříve vyhlášen maloplošnou přírodní rezervací, navazuje na ni v místě pod hotelem Bezruč jako PP Vodopády Satiny a pokračuje směrem dolů k chatové zástavbě v Malenovicích. Součástí přírodní památky je přilehlý lesní porost, který tvoří s korytem potoka něco přes 8,5 ha zajímavého území. Ačkoliv vede bezprostředně podél potoka frekventovaná silnice k hotelu Bezruč, je vlastní koryto Satiny málo přístupné, neboť má místy charakter soutěsky. Díky absenci lidských zásahů se tak na potoce zachovala vedle geologicky zajímavého odkryvu karpatského flyše a skalního koryta s malými vodopády i poměrně přirozená dřevinná skladba. Vyskytují se zde především jedlové bučiny s příměsí smrku a suťové lesy ve kterých lze spatřit ve stromovém patře buk lesní (*Fagus sylvatica*) s vitální jedlí bělokorou (*Abies alba*), dále javor klen (*Acer pseudoplatanus*) s vtroušeným jilmem horským (*Ulmus glabra*) a dubem zimním (*Quercus petraea*). Cenné je v této nadmořské výšce (okolo 500 m) zejména patro keřové s původními lesními keři jako je rybíz alpský (*Ribes alpinum*), zimolez černý (*Lonicera nigra*) a růže převislá (*Rosa pendulina*). V bylinném podrostu je hojně zastoupena měsíčnice vytrvalá (*Lunaria revidiva*), udatna lesní (*Aruncus vulgaris*), na obnažených a světlejších místech pak silenka dvoudomá (*Silene dioica*) ale třeba je zde k vidění také i sem zavlečený kolotočník ozdobný (*Telekia speciosa*).

O pestrých geomorfologických podmínkách a čistotě vody v potoce Satina svědčí provedený zoologický průzkum, zejména vodních bezobratlých živočichů, kde byly nalezeny, kromě jiných, vzácné 3 horské druhy chrostíků, náročné na zachovalost přírodního prostředí. Vyhlášení dalšího kousku potoka Satiny zvláště chráněným územím, platné od ledna tohoto roku je tedy plně na místě. Turista, znavený již přemírou přírodních krás Satinského potoka, může se vhodně posílit v již zmíněném hotelu Bezruč a pokračovat vzhůru na Lysou horu, anebo sejít pohodlnou asfaltkou přes obec Malenovice za dalšími aktivitami do blízkého Frýdlantu nad Ostravicí.

Míst se zachovaným přírodním prostředím v Beskydech ani jinde na Těšínsku rozhodně nepřibývá a také na nás leží zodpovědnost rozhodování o tom, aby jich, zvláště při plánech developerů o tzv. „rozvoji“ území dále neubývalo!

*Vodopády Satina
foto Miroslav Skarka*

Recenze

První monografie ostravské hornické kolonie

Tomáš Jarmara

Katedra společenských věd Vysoké školy báňské – Technické univerzity Ostrava vydala v květnu 2007 dosud ojedinělou monografii svého člena, mladého ostravského historika PhDr. Martina Jemelky, Ph.D. Kniha s univerzálním názvem *Na kolonii* je zdařilým pokusem o detailní zachycení stavebního, populačního, společenského, spolkového, politického a každodenního života v největší moravskoostravské hornické kolonii a v jednom z největších dělnických sídlišť českých zemích přibližně v letech 1873-1950. Autor monografie použil archivní prameny z Archivu města Ostravy, Státního okresního archivu ve Frýdku-Místku, Státního ústředního archivu v Praze a Zemského archivu v Opavě. Pracoval s dobovým denním tiskem, beletrií, a zvláštní pozornost věnuje pamětnickým vyprávěním obyvatel Šalomounské kolonie. Knihu otevírá úvodní kapitola s přehledem odborné literatury k problému, kterou následuje stručná a výstižná stať o fenoménu dělnických kolonií jako specifických stavebních, populačních a společenských útvarů. Informačně zcela vyčerpávajícími jsou kapitoly o stavebním a populačním vývoji kolonie, v nichž autor časovým záběrem a zpracováním veškerých dostupných demografických dat překonal své předchůdce, na jejichž práce se odvolává a kteří byli rovněž recenzenty jeho monografie. V českém dějepisectví zcela

ojedinělými jsou kapitoly o spolkovém a politickém životě kolonie, v nichž autor rekonstruuje život v místní závodní mateřské a obecné škole, věnuje se náboženskému životu obyvatel kolonie, sleduje rozvoj živnostenských aktivit v rámci sídliště, zabývá se možnostmi trávení volného času, ale také analyzuje politický život kolonie na základě komparativního rozboru výsledků prvorepublikových voleb. Autorovi se daří čtenáře přesvědčit o intenzivním spolkovém životě, což dokumentuje na činnosti Dramatického divadelního kroužku „Probuzení“ a Sdružení sociálnědemokratických bezvěrců. Až experimentální se mi zdá obsáhlá závěrečná kapitola o každodenním životě v hornické kolonii v první polovině minulého století (patriarchální tvář kolonií, kolonie ženskýma a dětskýma očima, stáří v kolonii, strava a oblékání, zvyky a tradice, rodinný život, kriminalita, prostituce, alkoholismus, významné postavy kolonie a další témata). Monografii recenzovali archivář a historik PhDr. Oldřich Klepek (dlouholetý ředitel Podnikového archivu OKD a.s.), historik a VŠ pedagog prof. PhDr. Milan Myška, DrSc. (Filozofická fakulta Ostravské univerzity) a etnoložka a muzejní pracovnice PhDr. Jitka Noušová (dlouholetá ředitelka Ostravského muzea). Pestrému a informačně nesmírně zajímavému obsahu knihy poněkud škodí její skromná grafická podoba a ne zcela

zdařilé fotografické reprodukce v obrazové příloze. Otázkou zůstává, proč autor dovedl svou knihu v některých kapitolách až do okamžiku likvidace kolonie (stavební vývoj) a v jiných jen na práh socialistické urbanizace. Hned v úvodu sice uvádí, že dělnické kolonie prošly v procesu socialistické urbanizace radikální proměnou, která si vyžádá další studium, ale knize to v určitých pasážích propůjčuje charakter jisté otevřenosti. Nezbyvá, než se těšit na autorovy další knihy o dělnických koloniích na

Ostravsku a v českých zemích, jejichž výzkumu se věnuje již řadu let.

Jemelka, Martin: Na kolonii. Život v hornické kolonii dolu Šalomoun v Moravské Ostravě do začátku socialistické urbanizace. Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava, Ostrava 2007, 230 stran (212 stran textu, 6 stran textových a 12 stran obrazových příloh), ISBN 978-80-248-1408-7.

Úprava rukopisu pro časopis Těšínsko

Redakce časopisu Těšínsko přijímá k publikaci články zpracované textovými editory v rozsahu 2 až 16 stran normalizovaného strojopisu, tj. 1800 znaků i s mezerami na 1 straně strojopisu.

Příspěvky se přijímají také v elektronické formě některého z aktuálních formátů Word jako textové soubory obsahující normalizovaný strojopis (bez vložených obrázků a zalomených sloupců).

Data můžete posílat prostřednictvím sítě Internet, ale současně je nezbytné předat nebo zaslat poštou příspěvek souběžně i v tištěné formě. Nevyžádané rukopisy a diskety se nevracejí.

PŘI PSÁNÍ TEXTU JE NUTNÉ RESPEKTOVAT NÁSLEDUJÍCÍ PRAVIDLA:

- Klávesu ENTER používejte pouze k oddělení odstavců, nikoli řádků.
- K odsazování prvního řádku odstavce nepoužívejte klávesu TAB, ani několik úhozů mezerou.
- Vyvarujte se zdvojených mezer.
- Text nijak složitě neformátujte, tzn. necentrujte titulky, neměňte velikost písma, vypněte dělení slov. Musí být vypnuty všechny funkce pro automatické odrážky a číslování, ohraničování, stínování, sloupce, mezery před odstavcem nebo za ním, dále funkce pro poznámky pod čarou, hypertextové a křížové odkazy, vkládání elektronických adres.
- Tabulky se přijímají výhradně ve formátu MS Excel nebo jako prostý text s tabulátorovým členěním.
- V žádném případě ne vkládejte do textu obrázky, dodejte je zvlášť uložené v nějakém grafickém souboru (EPS, JPG, TIFF, minimální rozlišení 250 dpi) nebo raději v klasické „papírové“ podobě.
- Součástí je poznámkový aparát umístěný až za vlastním textem, nikoliv umístěný poznámkový aparát pod čarou. V hlavním textu jsou poznámky označené číslem (horním indexem) bez závorky. Písmo u poznámek na konci textu je výchozí - jako v hlavním textu, řádkování také, zarovnání je doleva, poznámky jsou číselně řazeny.
- Poznámka u knihy obsahuje: příjemní, jméno, název knihy, místo vydání s rokem vydání, číslo strany, na které je odkaz (vzor: Müller, Karel: Pečeti a znaky obcí českého Těšínska. Český Těšín 1997, s. 13 – 14.).
- Poznámka u časopisu obsahuje: příjmení, jméno, název článku, název časopisu, ročník časopisu, rok vydání, číslo časopisu a číslo strany, na které je odkaz. (vzor: Al Saheb, Jan: K počátkům farnosti na Borové. Těšínsko, 47, 2004, č. 2, s. 3.)

POUŽÍVEJTE POVINNÉ ARCHIVNÍ ZKRATKY VYCHÁZEJÍCÍ Z ÚŘEDNÍCH NÁZVŮ:

ZA = Zemský archiv v Opavě	SOA = Státní oblastní archiv (např. SOA v Třeboni)
MZA = Moravský zemský archiv v Brně	SOKA = Státní okresní archiv (např. SOKA Karviná)
NA = Národní archiv v Praze	

VZOR PRO POZNÁMKY:

- 1 Müller, Karel: Pečeti a znaky obcí českého Těšínska. Český Těšín 1997, s. 13 – 14.
- 2 Moravský zemský archiv v Brně, G 2 – Nová sbírka, sign. 696/8.
- 3 Tamtéž, sign. 696/8b.
- 4 ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc (dále jen ACO), kniha č. 147, pag. 541-542, tamtéž, fond ÚRAS, inv. č. 8950, sign. E 14/8-1, č. k. 1140.
- 5 Winter, Eduard: Josefismus a jeho dějiny. Praha 1945, s. 134, srovnej: Zlámal, Bohumil: Příručka českých církevních dějin VIII. Praha 1971, s. 80, poznámka č. 2, Medek, Václav: Cesta české a moravské církve staletími. Praha 1982, s. 270, Melmuková, Eva: Patent zvaný toleranční. Praha 1999, s. 22, volněji také Kadlec, Jaroslav: Přehled českých církevních dějin. Praha 1991, s. 166.
- 6 Šopák, Pavel: Radnice ve Slezské Ostravě. Vlastivědné listy 21, 1995, č. 1, s. 20; Šerka, Josef: Historie výstavby Nové radnice v Moravské Ostravě. In: Ostrava 18. Příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska, Ostrava 1997, s. 266.

VZOR PRO WWW DOKUMENTY:

Státní technická knihovna. Koordinační pracoviště pro PSH, Polytechnický strukturovaný heslář. [WWW dokument]
<http://olc2.feld.cvut.cz/psh/psh.html> (stav k 6. 11. 2000)

Města a obce Těšínska se představují

Petrovice u Karviné

Obec Petrovice u Karviné se nachází na hranicích České republiky s Polskem. Vznikla spojením obcí Petrovic, Závady, Dolních Marklovic a Prstné na základě Výnosu Ministerstva vnitra ze dne 16. února 1952.

Nejstarší písemná zmínka pochází z roku 1305, kdy jsou v soupisu desátku vratislavského biskupství jmenovány také obce Petrovice (Petri villa) a Marklovice (Marclowitz). První zmínky o obcích Závada a Prstná jsou z pozdější doby, z roku 1447, resp. 1448. Během dlouhé historie obce se v jejím držení vystřídala řada větších či méně významných šlechtických vlastníků. Tyto obce byly slučovány či naopak rozdělovány do menších nebo větších panství, stávaly se předmětem vlastnických a finančních transakcí. Např. roku 1569 byly Petrovice spolu se Zavadou a dalšími obcemi zastaveny těšínským knížetem Bedřichem Kazimírem městu Fryštátu. Roku 1572 se stal majitelem panství Fryštát a tím i zmíněných obcí, Václav Cikán ze Slupska. K významným držitelům zmíněných obcí patřil hraběcí rod Taafů, Barští z Baště, Mattencloitové a především Larisch-Mönnichové.

Do jejich vlastnictví se dostaly Petrovice a Závada v roce 1792, Dolní Marklovice v roce 1847 a roku 1879 také Prstná.

Význam obce stoupl s výstavbou Severní dráhy Ferdinandovy z Vídně do Krakova. Úsek z Bohumína přes Petrovice do Dziedzic byl dán do užívání v roce 1855. Ani Petrovicím se nevyhnul průmyslový rozvoj zdejšího regionu. Již roku 1852 zde byla Heinrichem Larisch-Mönnichem vybudována továrna na sodu, po hrušovské, druhá nejstarší v habsburské monarchii. Továrna byla v roce 1945 znárodněna a roku 1958 ukončila svoji činnost. Na území obce existovalo několik zemědělských dvorů, v Petrovicích, Zavadě, Dolních Marklovicích. K hlavním zdrojům obživy patřilo zemědělství, rybníkářství, práce na železnici. Za obživou dojížděli obyvatelé obce do nedalekých průmyslových podniků v Karviné, Fryštátě či Bohumíně. V současné době existuje na území obce jen několik podniků, které zaměstnávají větší počet lidí. K nim patří Bekaert, s.r.o. nebo ZE-FA, s.r.o. Působí zde několik živnostníků, významným zaměstnavatelem jsou České dráhy. Většina obyvatel obce dojíždí do práce do blízkých průmyslových center jako jsou Karviná nebo Bohumín.

Petrovice se ve svém dnešním územním rozsahu staly již v polovině 18. století po prohraných slezských válkách, kdy Prstná a Závada tvořily novou hranici mezi habsburskou monarchií a Pruským královstvím, pohraniční obcí. Po rozdělení Těšínského Slezska v roce 1920 se Petrovice opět staly významnou pohraniční obcí s důležitým železničním uzlem s celním úřadem, expoziturou policejního komisařství, poštou a telegrafním úřadem. K nejvýznamnějším památkám na území obce patří dřevěný kostel Nanebevstoupení Páně v Dolních Marklovicích. Kostel z roku 1739 byl postaven na místě staršího kostela sv. Mikuláše z poloviny 14. století. V Prstné se nachází dvoukřídlý patrový empírový zámek s anglickým parkem, který nechal v roce 1796 postavit tehdejší majitel obce Vojtěch Gusnar z Komorna. Za zmínku stojí barokní farní kostel sv. Martina postavený v roce 1789 na místě původního, dřevěného, z roku 1335, u něhož se nachází kamenný kříž Kalvárie z roku 1858, kulturní památkou byl vyhlášen také litinový kříž v Dolních Marklovicích, kaple sv. Jana Nepomuckého v Zavadě a socha sv. Jana Nepomuckého v Petrovicích z konce 18. století.

V současné době jsou Petrovice u Karviné moderní, rozvíjející se obcí, na jejímž území se nachází dva hraniční přechody do Polské republiky a zmodernizovaný železniční koridor s významným železničním přechodem. Nejznámější sportovní akcí je pořádání populárního motokrosového závodu Petrovická kotlina.

Adresa obecního úřadu: Petrovice u Karviné č. p. 251, 735 72, telefon: +420 596 361 052, email: podatelna@petroviceuk.cz

- Starosta obce: Ing. Petr Trojek • Počet členů zastupitelstva: 14 zástupců politických stran (ČSSD – 5 mandátů, ODS – 5 mandátů, KSČM – 1 mandát, KDU-ČSL – 1 mandát, Coexistentia – 1 mandát, Sdružení nezávislých kandidátů – 1 mandát)
- Počet obyvatel k 31. 12. 2006: 5 211 obyvatel, z z toho 2 927 mužů a 2 284 žen • Rozloha: 20, 47 km²

Text Martin Krůl, sbírka pohlednic Muzea Těšínska, foto Martin Krůl

